Одлазак

ЗОРАН БОГАВАЦ: „ИНТЕЛЕКТУАЛАЦ ОПШТЕ ПРАКСЕ”

Жао ми само шума

Те суботе пополдне, 16. септембра 2006, пред Домом Народне скупштине Србије, у Београду, одржавана је војна парада у част промоције нове класе официра Српске војске. Сунчан дан, маса света, авиони надлећу град. Зоран Богавац је с врата махнуо колегама у редакцији, у оближњој Улици мајке Јевросиме, и рекао: „Идем и ја да се мало промувам, можда се огребем за неки чин.” Испратио га је смех. Био је то последњи дан и последњи сат његовог живота. Два дана пре тога завршио је рукопис своје капиталне књиге „Нечујна звона. Хришћанско наслеђе Космета”. И као да је тиме затворен животни круг, као да је то био последњи акорд, као да је завршен посао због којег је бивао на тој земљи. И као да се овде, заправо, није више имало шта рећи. Текст који је пред вама Зоран Богавац објавио је 2000. године, као кроки верзију своје новинарске „аутобиографије о другима” коју је требало да напише

За-што сам за-спао са же-љом да по-ста-нем ар-хи-тек-та, а, кад сам се про-бу-дио, од-нео до-ку-мен-те на Ме-ди-цин-ски фа-кул-тет, то са-мо до-бри Бог зна. А за-што сам

као ап-сол-вент, са још не-ко-ли-ко ис-пи-та до кра-ја за-у-век на-пу-стио ме-ди-ци-ну, и ја бих мо-гао не-ку да ка-жем. Ре-ци-мо: „Чо-ве-чан-ство је са-свим, са-свим не-из-ле-чи-во!”

– Са-че-кај-те, уред-ник хо-ће да вас ви-ди – ре-кла је се-кре-та-ри-ца и уба-ци ме у со-бу, код го-спо-ди-на, та-да још увек дру-га, Бра-не Црн-че-ви-ћа.

Бра-на си-па се-би ви-ски, ме-не и не ну-ди, али до-бро се се-ћам и мар-ке. Ни-је то био не-ки „хо-дач”, не-го кра-љев-ска ети-ке-та „Квин Ен”. Ка-же ми не-што као до-бро је, или слич-но, пре-цр-та не-што де-бе-лом ру-ком, ис-пра-ви се у пу-ној ве-ли-чи-ни и све-ча-но из-го-во-ри: „У овој но-ви-ни се не пи-ше о ми-ли-ци-ји, вој-сци и о...” А он-да по-ка-же пал-цем пре-ко ра-ме-на, као да сто-пи-ра, на зид иза ле-ђа, и не окре-ћу-ћи се. А мој по-глед се сре-те са пла-вим Мар-ша-ло-вим оком.

Би-ло је то, је-дан-пут дав-но, у „Је-жу”.

Ис-по-ста-ви-ће се бр-зо ка-ко се ни сам Бра-на ни-је баш на-ро-чи-то др-жао сво-јих упут-ста-ва. А она стро-га го-спо-ђа, ду-ша од же-не, се-кре-тар ре-дак-ци-је На-та-ша Мој-си-ло-вић, са-мо је још јед-ном на ме-ни тре-ни-ра-ла стро-го-ћу кад ме је по-сле три ме-се-ца упи-та-ла: „А Ви, мла-ди-ћу, за-што Ви не ди-же-те хо-но-ра-ре и пра-ви-те ми про-бле-ме са ра-чу-но-вод-ством?”

Мој ис-кре-ни од-го-вор био је: „Ни-сам знао да тре-ба!”

А хо-но-ра-ри, ме-сеч-ни, би-ли су као три пла-те мо-је мај-ке, про-фе-сор-ке ге-о-гра-фи-је.

По-сле сам се за-по-слио у Ре-ви-ји „АШ” као при-прав-ник-уред-ник. Ни-је гре-шка. Ни-ко-ла Ру-дић, сли-кар и еру-ди-та, вр-ло ши-ро-ког по-ља ин-те-ре-со-ва-ња, че-стит чо-век ка-квих ме-ђу уред-ни-ци-ма одав-но не-ма (да-нас жи-ви на Ки-пру, цр-та па-сте-ли-ма чам-це у лу-ци, и про-да-је их ту-ри-сти-ма), вр-ло тврд-о-глав у од-бра-ни прин-ци-па здра-вог ра-зу-ма и са-свим глув за опор-ту-ни-зам и ци-ни-зам ко-ји су да-нас основ-не ка-рак-тер-не цр-те жи-во-ти-ње зва-не *гло-дур* (тај тер-мин је тек ка-сни-је

из-ми-шљен, у та-да још брат-ском За-гре-бу), по-ку-ша-вао је да пра-ви лист ко-ји је тих се-дам-де-се-тих био европ-ски-ји од „Стар-та”. И из раз-ло-га са-мо њe-му по-зна-тих, са-свим ван но-ви-нар-ских ка-но-на, уред-нич-ка ме-ста по-ну-дио Во-ји Ива-но-ви-ћу и ме-ни, ап-со-лут-ним но-вин-ским по-чет-ни-ци-ма, ко-ји још ни-смо би-ли од-слу-жи-ли при-прав-нич-ки стаж.

Ни-ко-ла Ру-дић, Ол-ги-ца Но-ва-ко-вић, маг фо-то-гра-фи-је Ве-ли-сав То-мо-вић (да-нас вла-сник аген-ци-је у То-рон-ту), Ду-шан Аран-ђе-ло-вић, од-ли-чан по-зна-ва-лац европ-ских ди-зајн трен-до-ва, Во-ја Ива-но-вић, ко-ји ће, уме-сто да по-ста-не тре-ћи у тан-де-му Иљиф и Пе-тров, про-тра-ћи-ти та-ле-нат на ту-ри-стич-ко но-ви-нар-ство, Ра-ди-во-је Бо-ји-чић ко-ји је пи-сао та-ко кр-во-лоч-но „цр-ве-не” ко-мен-та-ре да смо га зва-ли Мла-ди Ле-ви, Дра-гош Ка-ла-јић, мла-ђи и леп-ши не-го ина-че (оп-ту-жи-ван та-да да је фа-ши-ста, ваљ-да због цр-них ко-шу-ља ко-је је но-сио и због ита-ли-јан-ског ко-ји је теч-но го-во-рио) са њe-го-вим по-гле-дом од-о-зго, ко-јег смо об-ја-вљи-ва-ли под на-сло-вом „По-глед жи-ра-фе”, цр-ве-ни рас-поп Ни-ко-ла Дре-но-вац (ко-ји је и да-ље имао по-тре-бу да за Ду-чи-ћа, одав-но по-кој-ног, до-ка-же ка-ко је оби-чан чет-ник), Ма-ри-ја Бла-го-је-вић због чи-јих смо тек-сто-ва о „њу ејџ” ре-ли-ги-ја-ма (се-дам-де-се-тих, на Бал-ка-ну!) сви на кра-ју и би-ли раз-ју-ре-ни.

„ЈА САМ КРИВ, ЗО-РИ-ЦА ЈЕ НЕ-ВИ-НА”

Рас-по-ре-де ме у „Чик”, ко-ји је та-да већ мо-рао да про-ме-ни име у „Зум”, лист ерот-ско-пор-но-граф-ског бун-та про-тив та-да-шњег вла-да-ју-ћег бил-тен-ског но-ви-нар-ства ко-је је Вла-да Бу-ла-то-вић нај-бо-ље об-ја-снио афо-ри-змом „Пи-тао бил-тен бил-те-на: ко-ли-ко си да-нас на-пра-вио кре-те-на?” Ти-раж је био до не-ба, по-шта је сти-за-ла у џа-ко-ви-ма, а ру-бри-ка „Мо-је љу-бав-но ис-ку-ство” оста-ла је за-пам-ће-на у исто-ри-ји ју-го-сло-вен-ског но-ви-нар-ства по чу-ве-ном па-њу на Мо-ра-ви, пр-ва yu-стар-ле-та Зо-ри-ца Гај-даш про-гла-ше-на је пре-ко но-ви-на за не-ви-ну (суд је мла-дог Ма-ти-ју Бећ-ко-ви-ћа осу-дио да се го-спо-ђи-ци, ко-ја се пр-ва об-на-жи-ла у на-шој штам-пи, из-ви-не пре-ко но-ви-на, а Ма-ти-ја је на-пи-сао: „Ја сам крив, Зо-ри-ца је не-ви-на!”), Ршу-мо-вић је пи-сао сво-је ерот-ске ку-пле-те, ко-ми-те-ти су због њих до-но-си-ли за-ко-не о бор-би про-тив шун-да, Ми-лен-ко Ву-че-тић је свој

та-ле-нат, да-нас у слу-жби Ву-ка Дра-шко-ви-ћа, он-да ста-вљао у слу-жбу пор-но-гра-фи-је, лист је у јед-ној не-фри-зи-ра-ној ан-ке-ти чи-та-ла-ца за нај-по-пу-лар-ни-је ли-це ме-се-ца пр-ви Јо-си-па Бро-за Ти-та гур-нуо на дру-го ме-сто, иза не-ког та-да ак-ту-ел-ног Сан-до-ка-на или др Кил-де-ра, не се-ћам се ви-ше. Ко-ји скан-дал!

Кад сам „рас-те-ран” из „АШ-а”, они су би-ли рас-те-ра-ни из „ЧИК-а”, а лист је уре-ђи-вао Вла-да Ка-тић, ко-ји је јед-ном, у слу-жби ти-ра-жа и „Ру-би-но-вог” ви-ња-ка (пи-ће на-ше и ва-ше мла-до-сти!), ре-ди-го-вао од-ло-мак из „Коц-ка-ра”, под-мет-нут од Зо-ра-на Си-ми-ћа Си-ми-це (ка-сни-је про-сла-вље-ног ди-љем Шу-ма-ди-је по ал-тер-на-тив-ном ле-че-њу сте-ри-ли-те-та па-ра-ме-ди-цин-ским ме-то-да-ма). И та-ко, Чо-век ко-ји је ре-ди-го-вао До-сто-јев-ског, ка-ко смо Вла-ду зва-ли кад не чу-је, а још сла-ђе кад чу-је, поч-не да ре-ди-гу-је и ме-не. Ма, ни-сам за-вре-део ни да ме ре-ди-гу-је. Ја пи-шем, он ба-ца. И та-ко шест ме-се-ци. Кад, Вла-ду сме-не. До-ла-зи ве-ли-ки маг но-ви-нар-ства, про-сла-вље-ни филм-ски сце-на-ри-ста, чо-век чи-ји су ти-ра-жи, док га ни-су оте-ра-ли, до-сти-за-ли фан-та-стич-них 500 хи-ља-да!

Пр-ви ре-дак-циј-ски са-ста-нак, оче-ку-је-мо но-вог глав-ног уред-ни-ка. Ула-зи не-ки тип, ли-це па-мет-но, очи ма-ло мут-не (пи-ће ва-ше и на-ше мла-до-сти), не-ки кра-так џем-пер (по-кој-ник је био ма-њи), ис-це-пан на лак-ту (стид-но је ву-као ру-кав да се ру-па не ви-ди), а на но-га-ма пла-стич-не (пла-стич-не!) па-пу-че (па-пу-че!). Се-да по-ред ме-не, клим-не ми гла-вом и ћу-ти. Ко-ји кло-шар! Со-ба се пу-ни у ти-ши-ни, не-ки га по-здра-вља-ју, клим-не и њи-ма.

– Да поч-не-мо! Ја сам Љу-би-ша Ко-зо-ма-ра, ваш но-ви глав-ни и од-го-вор-ни уред-ник!

Ста-вио ша-ку на ону по-де-ро-ти-ну на лак-ту.

У сле-де-ћем бро-ју но-во за-гла-вље. **„Зум**” ве-ли-ко, **„Ре□пор□тер**” сит-но. (По-сле ће, из бро-ја у број, оно „**Ре□пор□тер**” да ра-сте, а „Зум” да се сма-њу-је, док са-свим не не-ста-не). И три мо-ја тек-ста, „из кор-пе”.

Љу-би-ша ме зо-ве, ка-же: „А, ти си тај, де-бе-ли! Ти си ов-де нај-бо-љи но-ви-нар!”

Ње-гов сто увек је био огро-ман и пот-пу-но пра-зан, као аеро-дром-ска пи-ста. Пра-зне су му би-ле и фи-о-ке, кад не-ку отво-ри чу-ло се са-мо чан-гр-ља-ње „бом-би-ца” (ми-ни па-ко-ва-ње пи-ћа на-ше и ва-ше мла-до-сти). Сле-де-ћи број ни-је по-сто-јао, а тек-сто-ви су за-вр-ша-ва-ли у но-ви-на-ма. Или у кор-пи, уз ве-чи-то исту ре-че-ни-цу: „А то но-си ма-ми, да ти ста-ви у ку-пус!”

Од Љу-би-ше сам на-у-чио нај-ва-жни-ју но-ви-нар-ску лек-ци-ју. Узме текст, де-се-так кар-ти-ца, са-мо га пре-ли-ста, спу-сти на сто, па на ње-га ста-ви сво-ју уред-нич-ку ша-пу: „Ово ти је увод, је л’ да?” И згу-жва пр-ву стра-ни-цу, и не чи-та-ју-ћи је. Он-да окре-не текст: „А ово ти је, као, за-кљу-чак!” Згу-жва и по-след-њу стра-ну, па ка-же – но-си то у тех-нич-ку ре-дак-ци-ју!

НО-ВИ-НЕ ЗА ТРИ ВИ-ЊА-КА

Две го-ди-не жи-во-та про-вео сам на точ-ко-ви-ма. Вр-ло ко-ри-сно за јед-но ма-ње-ви-ше са-лон-ско де-те, са-знао сам у ка-квој зе-мљи жи-вим. То је би-ло но-ви-нар-ство. Баш као што ће ми јед-ном, мно-го ка-сни-је, ре-ћи не-ка-да-шњи ди-рек-тор код Вељ-ка Бу-ла-ји-ћа, По-по-вић се пре-зи-вао, кад смо се сре-ли на сни-ма-њу не-ког фил-мчи-ћа:

– Бра-те, ка-ко смо Вељ-ко и ја ра-ди-ли! Ле-те еска-дри-ле, тен-ко-ви на пу-те-ви-ма, пу-ко-ви по-стро-је-ни по ли-ва-да-ма, ржу ко-њи, пу-ши се ко-мо-ра, а ја са-мо по-диг-нем ру-ку, а на бр-ду, не-где на хо-ри-зон-ту, па-ле се шу-ме! Ово су ти сад све прц-фил-мо-ви!

Има-ли смо све бо-љи ти-раж, пла-те ве-ће не-го у „Слу-жбе-ном ли-сту” (то је у тим вре-ме-ни-ма био но-ви-нар-ски не-до-сти-жан циљ, са-мо смо ми успе-ва-ли да до-а-ка-мо му-дрим ре-дак-то-ри-ма уред-би, од-ред-би и њи-хо-вих до-пу-на), све је цве-та-ло осим на-шег глав-ног уред-ни-ка, ко-ме су „бом-би-це” све гла-сни-је чан-гр-ља-ле по фи-о-ка-ма. И у гла-ви. До-ла-зи не-ка ва-жна де-ле-га-ци-ја, ди-рек-тор Ми-ша Ма-рин-ко-вић, пре-са-ви-јен као шеф са-ле у бо-љем ло-ка-лу, уво-ди их код глав-ног уред-ни-ка. Кан-це-ла-ри-ја пра-зна, и док се гу-ра-ју на вра-ти-ма, ис-под сто-ла чу-ју ла-ја-ње, и по-ја-вљу-је се Љу-би-ша, че-тво-ро-но-шке, др-жи у на-руч-ју пса, ма-ло ку-че, бул-до-га (звао га је Гу-ска), и ка-же им, са по-да:

– Јао, Гу-ска ми се упи-ша-ла!

По-сла-ли га у Лон-дон, да ода-бе-ре и от-ку-пи не-ке фо-то-гра-фи-је, и са њим Бо-бу Ми-хи-ћа – да при-па-зи ма-ло на Љу-би-шу, да не пи-је! Ави-он из Лон-до-на сле-ће, ам-бу-лант-на ко-ла из-ле-ћу на пи-сту, из-но-се Бо-бу на но-си-ли-ма и пра-во у бол-ни-цу. Пу-као му чир. По-сле, кад смо му но-си-ли по-мо-ран-ље, Бо-ба при-ча:

– Иде-мо Лон-до-ном, Љу-ба ви-ди паб, пра-во за шанк, узи-ма ко-њак и пи-во, шта ћеш ти, ја – ли-му-на-ду. Ула-зи-мо у сле-де-ћи – он ко-њак и пи-во, ја ли-му-на-ду. И по-сле се-дам да-на, од сил-них ли-му-на-да, про-го-рео ми же-лу-дац.

Пи-та-мо Љу-би-шу ка-ко је би-ло:

– Су-пер, са-мо не-ма-ју ви-њак!

По-ску-пео па-пир, шта ли, еко-но-ми-сти се уз-му-ва-ли, на-пра-ви-ли ела-бо-ра-те, из-ла-жу екс-по-зеа, ва-де ди-ги-тро-не, Ко-ле-ги-јум тра-је ли тра-је, а Љу-би-ша све нер-во-зни-ји, уста-не да иде и ка-же с вра-та: „Но-ва це-на, де-вет ди-на-ра!” Ка-ко, за-што? „Ле-по, ви-њак ко-шта три ди-на-ра, пу-та три то је де-вет. Је-беш но-ви-ну ко-ја не вре-ди три ви-ња-ка!”

То смо по-сле ду-го при-ме-њи-ва-ли и зва-ли „Љу-би-ши-на фор-му-ла”.

Кад би до-шло ле-то, Љу-би-ша би се уз-му-вао. Пу-штај фељ-то-не о ај-ку-ла-ма, о стра-шним зми-ја-ма („јер у тра-ви љу-та зми-ја вре-ба”), о шкор-пи-ја-ма... И та-ко, по-ша-ље ме-не у Дал-ма-ци-ји и Ис-тру, чуо да та-мо по-сто-ји па-ук го-ри од оног стра-шног, из деч-јег игро-ка-за на ко-ји су нас ма-ме во-ди-ле. На-ђем не-ког док-то-ра, луд као стру-ја, па-у-ко-лог или ка-ко год се то ка-же на ла-тин-ском, др-жи на сто-лу па-у-ка као две пе-сни-це, африч-ког, жи-вог! Ис-при-ча ми при-чу о па-у-ку, зва-ном „цр-на удо-ви-ца”, ко-ји још мо-же да се срет-не са-мо у истар-ским ка-ме-ња-ри-ма. Ма-ли, пет цр-ве-них тач-ки-ца на те-лу, отро-ван. Љу-би-ша чи-та текст, гле-да сли-ке, тап-ше ру-чи-ца-ма као де-те. **То! То!** Је л` мо-гу да на-пи-шем још шест на-ста-ва-ка?

– Бог с то-бом, Љу-би-ша, па по-след-њи слу-чај је за-бе-ле-жен пе-де-сет сед-ме, а укуп-но је у Ју-го-сла-ви-ји би-ло шест ре-ги-стро-ва-них ује-да у исто-ри-ји ме-ди-ци-не! Са-мо је јед-на же-на умр-ла – има-ла је сла-бо ср-це... – по-ку-ша-вам уред-ни-ка да при-зо-вем ра-зу-му.

Не вре-ди! Он-да се за-и-на-тим, и ка-жем – мо-гу.

Фељ-тон је имао од-ли-чан од-јек, али ка-жу ми за-ви-дљи-ве ко-ле-ге:
„Аман, пре-ки-ни, по-би це-лу Ис-тру!” А Љу-би-ша, сав сре-ћан, об-ја-шња-ва: „Љу-ди ле-ти нај-ви-ше во-ле да се пла-ше!” За-што, Љу-бо? „От-куд ја знам!” И Цр-ну Удо-ви-цу на-ја-вљу-је на на-слов-ној.

КА-КО ЈЕ ОТИ-ШАО ЉУ-БИ-ША КО-ЗО-МА-РА

Увек без па-ра – пла-ту би спи-скао за три да-на на ви-њак и бу-лу-мен-ту бес-при-зор-них де-ча-ка ко-је је во-лео да оку-пља, но-се-ћи у ду-ши бол си-ро-че-та

ко-је је де-тињ-ство про-ве-ло у до-мо-ви-ма за де-цу без ро-ди-те-ља – Љу-би-ша Ко-зо-ма-ра би по-не-кад при-чао ка-ко су он и Ми-хић (је-сте, онај слав-ни Ми-хић, муж Ве-ре Чу-кић и отац Ива-не Ми-хић) пи-са-ли сце-на-ри-ја за Рат-ка Дра-же-ви-ћа, ко-ји је сво-ју уд-ба-шку ка-ри-је-ру за-вр-шио као ди-рек-тор „Ава-ла фил-ма”, и про-да-ва-ли му их на ки-ло, а па-ре др-жа-ли у ве-ли-кој кар-тон-ској ку-ти-ји ода-кле би узи-ма-ли – ко-ли-ко ко-ме тре-ба. А по бе-о-град-ским ка-фа-на-ма још је кру-жи-ла при-ча о Љу-би-ши-ном „ше-вро-ле-ту”, ре-па-том, огром-ном, пр-вом ка-бри-о-ле-ту у Бе-о-гра-ду, и о Љу-би-ши, пре-пла-ну-лом, са там-ним, шме-кер-ским на-о-ча-ри-ма, окру-же-ном стар-ле-та-ма...

Пи-тао сам га јед-ном, кад ме из-вео у нај-ве-ћу бе-о-град-ску ру-пу, би-фе „Ман-да-ри-на” у Чу-ми-ће-вом со-ка-че-ту, да му пла-тим пи-ће – се-ћа ли се те бе-о-град-ске зна-ме-ни-то-сти на че-ти-ри точ-ка.

– Кре-нем на пут, а он ста-не. Про-ла-зио так-си, ја за-у-ста-вим, за Ва-ље-во, он ме гле-да, пи-та имаш ли па-ра, пред-ло-жим: да ме во-зиш, ево ти овај крш! Он ме од-ве-зе, ја ње-му кључ-че-ве... По-сле сам срео чо-ве-ка, пи-там шта је би-ло ко-ли-ма, он ка-же, мо-рао да му ме-ња **бо□ би□ ну**!

Ни-кад ме ни-је по-звао у ку-ћу, сти-део се. Имао је ви-лу у Ли-сич-јем јар-ку, при-ча-ли су ми, ве-ли-ку, са дво-ри-штем. Ко-ри-стио је са-мо јед-ну со-бу, и у њој др-жао ста-ру фо-те-љу, ре-зер-ви-са-ну за пса, и ле-жај где би по-са-дио го-сте, на ни-кад чи-сту по-сте-љи-ну. И те-ле-ви-зор на по-ду. Оста-ле со-бе би-ле су без на-ме-шта-ја, пра-зне, а јед-на му је слу-жи-ла да у њу, кроз од-шкри-ну-та вра-та, ба-ца от-пат-ке. Кад су му, по-сле го-ди-на не-пла-ћа-ња, пре-се-кли во-ду, до-се-тио се да уве-де „те-ку-ћу” – спро-вео је са ба-штен-ске че-сме цре-во кроз про-зор ку-па-ти-ла, па ка-ко га је мр-зе-ло да из-ла-зи и отва-ра-за-тва-ра сла-ви-ну, пу-стио је да увек те-че. Во-да те-че, и... та-ко про-ла-зи сла-ва све-та.

Умро је мир-но скло-пив-ши очи, у дру-штву не-ких де-ча-ка, спу-стив-ши гла-ву на пр-ља-ву по-сте-љи-ну. Пас је за-цви-лео...

На Топ-чи-дер-ском гро-бљу би-ло је мно-го све-та, се-ти-ли су га се мр-твог они ко-ји су га жи-вог за-бо-ра-ви-ли. У ма-си би-ло је мно-гих ко-ји су му по не-што ду-го-ва-ли: са-вет, по-моћ, но-вац, дру-же-ње, љу-бав. Он ни-је ду-го-вао ни-ком ни-шта.

Ме-ни, ко-ји сам се-део на ње-го-вом ме-сту глав-ног и од-го-вор-ног уред-ни-ка, од-ре-ди-ли су да на-пи-шем не-кро-лог. Пи-сао сам, те пр-ве но-ћи у ко-јој га ви-ше ни-је би-ло, а оно што ме је гре-ба-ло под кап-ци-ма, то су мо-жда би-ле су-зе, за њим, и јед-ним вре-ме-ном но-ви-нар-ства ко-је је, за-јед-но с њим, за-у-век оти-шло.

ЈО-ЗЕФ К. И ЗО-РАН Б.

У свом ор-ма-ну, у уред-нич-кој со-би, др-жао сам са-ко и кра-ва-ту, и кад ме ви-де да из-ла-зим „кра-ва-ти-ран” у ре-дак-ци-ји ка-жу: зар опет?! Зна-ли су да идем у Ко-ми-тет и да ми та-мо не-ће ну-ди-ти ма-сне ко-ла-че.

Да-нас ми се чи-ни – од че-ти-ри го-ди-не ман-да-та, сме-њи-ва-ли су ме пет го-ди-на, по-че-ли су го-ди-ну да-на ра-ни-је!

Кад је та каф-ки-јан-ска игра кре-ну-ла, из-нер-ви-ран, сед-нем да на-пи-шем остав-ку. Уђе Бо-ро Кри-во-ка-пић, и пи-та – шта пи-шем.

– Остав-ку!

А он при-ђе и ис-трг-не ми лист из ма-ши-не.

– Остав-ку? Ка-кву остав-ку! То су Ен-гле-зи из-ми-сли-ли! Ни-је то за нас Бал-кан-це, то

је за ен-гле-ске лор-до-ве!

Сти-же ме Ла-ки-че-вић, из „По-ли-ти-ке”, та-да је био не-ки из-вр-шни се-кре-тар, шта ли (за-вр-шио је ка-ри-је-ру као пред-сед-ник Удру-же-ња гу-сла-ра Ју-го-сла-ви-је), и за-ди-хан, по-што сам већ за-лу-пио вра-та у Ко-ми-те-ту, ка-же ми:

– Ама, шта је те-би, за-што се нер-ви-раш, не ра-ди се то та-ко. Не-го, при-знај, на-ве-ди објек-тив-не окол-но-сти, ма-ло се рас-кри-ти-куј, за-ка-жи са-ста-нак за не-де-љу да-на, при-пре-ми ма-те-ри-ја-ле, та-мо се по-кај, и ни-ком ни-шта. Они ни-шта не мо-гу да ура-де на ду-ге ста-зе.

За-ка-жу не-ку ко-ми-си-ју, а мој ди-рек-тор Зо-ран Си-мић хук-ће:

– Бу-ра-зе-ру, овог пу-та си ствар-но го-тов! Го-то-ви смо обо-ји-ца!

Оп-ту-жи-ва-ли су нас пр-во за „анар-хо-ли-бе-ра-ли-зам”, за-тим за „ре-ха-би-ли-та-ци-ју де-сних иде-о-ло-ги-ја”, а он-да и за јед-но и за дру-го. Уза-луд сам звао ло-ги-ку у по-моћ да схва-тим сво-ју кри-ви-цу. **Франц К.** и **Зо□ран Б.** За-и-ста ни-сам знао да је Каф-ка наш ре-а-ли-ста, ра-ме уз ра-ме са Ми-ло-ва-ном Гли-ши-ћем.

Сло-ба Јо-ва-но-вић, та-да из-вр-шни се-кре-тар Град-ског, пр-ви ме је оп-ту-жио за на-ци-о-на-ли-зам! ПКБ уве-зао не-ког ве-пра, свет-ског пр-ва-ка у ве-про-ва-њу, из Хо-лан-ди-је, да по-пра-ве кр-ме-ћи фонд. Да-те ве-ли-ке па-ре, еки-па ве-те-ри-на-ра га пра-ти-ла, до-шао спе-ци-јал-ним ави-о-ном, ду-га-чак као стрип у на-став-ци-ма, бе-ли, бе-ли, са огром-ним уши-ма. Не-ша, рвач из Бор-че, ка-сни-је глав-ни фо-то-ре-пор-тер „Си-па пре-са”, чи-ји су из-ве-шта-ји из Мо-скве об-и-шли свет, на-пра-ви фо-то-ре-пор-та-жу. Ве-пар леп, ко упи-сан. Пу-стим ре-пор-та-жу на две стра-не. Зво-ни те-ле-фон.

– Шта ти је то на 18. стра-ни? До-ђи од-мах!

Прав-дам се ја, при-чам о „по-зи-тив-ној ко-но-та-ци-ји” фо-то-ре-пор-та-же ко-ја „афир-ми-ше на-ше на-по-ре на ре-ви-та-ли-за-ци-ји по-ље-при-вре-де”.

– Овог пу-та си ствар-но пре-те-рао! – ка-же Сло-ба. И по-ка-же на на-слов, про-стр-ло се пре-ко две стра-не: „Нај-леп-ша срп-ска сви-ња”.

Туц, муц, па то ни-је увре-дљи-во за Ср-бе, па...

– Ама, ти ни-шта не раз-у-меш? Са-мо гле-да-те да ста-ви-те у на-слов „Ср-би-ја”, „срп-ска”, и то што ве-ћим сло-ви-ма!

– А шта је тре-ба-ло да ста-вим?

– Шта би-ло, ре-ци-мо: Нај-леп-ша на-ша сви-ња, или ју-го-сло-вен-ска... шта ја знам, ти си уред-ник, не-мој ја да ти се ме-шам, па он-да да гун-ђа-те ка-ко се но-ви-не уре-ђу-ју у ко-ми-те-ти-ма. То што ти ра-диш чист је срп-ски на-ци-о-на-ли-зам!

Сло-ба Јо-ва-но-вић ка-сни-је ће сам уре-ђи-ва-ти „нај-срп-ски-ји од свих срп-ских ли-сто-ва”, чи-ји на-слов је про-бу-ђе-ни срп-ски на-род чи-тао од по-за-ди: „Серп-ске”. А са ме-ста Мо-ше Пи-ја-де, ди-рек-то-ра Те-ле-граф-ске аген-ци-је Но-ва Ју-го-сла-ви-ја, и зглај-зао је упра-во због срп-ског на-ци-о-на-ли-зма. Та-ман је чо-век био по-стао на-ци-о-на-ли-ста, кад су му они тра-жи-ли да опет бу-де ко-му-ни-ста.

„ЈА, ВЕ-ЛИ-КО-ГРА-ЂА-НИН”

Јед-ног ју-тра, про-шап-ће ми про-сто пре-тр-ну-ла се-кре-та-ри-ца: „На ве-зи је Пред-сед-ник!” Се-тим се да сам ви-део Ба-ко-че-ви-ћа, док је био „Риб-ни-кар по-сле Риб-ни-ка-ра”, на ме-сту ди-рек-то-ра „По-ли-ти-ке”, ка-ко је на та-кав по-зив уста-јао, раз-го-ва-рао и кла-њао се др-же-ћи слу-ша-ли-цу.

– Да, дру-же Пред-сед-ни-че, да, да, да.

Не знам да ли да пр-во ка-жем „да, да, да”, да уста-нем, да се по-кло-ним, или да диг-нем слу-ша-ли-цу. Кад оно – Ка-би-нет пред-сед-ни-ка Син-ди-ка-та!

Та-ко сам упо-знао Ву-ка Дра-шко-ви-ћа, из Шпи-ља-ко-вог ка-би-не-та. Оду-ше-вио ме је: био сам сит ра-зних ко-му-ни-стич-ких фо-ли-ра-на-та, фра-зе-ра, ка-ри-је-ри-ста. Да је жи-вео на вре-ме, Пав-ка се не би пре-зи-вао Кор-ча-гин, не-го Дра-шко-вић. Ова-ко се ка-лио че-лик! Вук ва-трен, ело-квен-тан, са-мо-у-ве-ре-но ис-кљу-чив, у ко-шу-љи са ру-ском краг-ном, на но-га-ма чи-зме (не мо-гу тач-но да се се-тим ко је у Бе-о-гра-ду, ле-ти, пр-ви но-сио чи-зме – Вук или Љу-би-ша Ри-стић).

Вук је у „Ре-пор-те-ру” пи-сао фељ-тон, у без-број на-ста-ва-ка, под на-сло-вом „Ја, ма-ло-гра-ђа-нин”, а са мо-то-ом из „Са-бра-них ди-је-ла Јо-си-па Бро-за”: „Ре-во-лу-ци-ја је не-што дру-го од обич-ног жи-во-та.” По-сле је од тог фељ-то-на на-пра-вио књи-гу, је-ди-ну ко-ју сад уоп-ште не на-во-ди у сво-јој би-бли-о-гра-фи-ји. Ни-је ваљ-да да је се сти-ди?

Вук је по-сле пи-сао „Нож”. Дао ми јед-ну од пр-вих вер-зи-ја ро-ма-на, да га про-чи-там. Сед-нем уве-че, кад не-ста-де стру-је. Али, ру-ко-пис ни-сам мо-гао да ис-пу-стим из ру-ку, упа-лим све-ћу, про-сто гу-там. Зво-ни те-ле-фон, Вук. Ја-вља се из До-ма син-ди-ка-та, из-ве-шта-ва за син-ди-кал-ни „Рад” са не-ког Кон-гре-са са-мо-у-пра-вља-ча.

– Аха, та-ко да-кле – ка-же ми кад смо се пи-та-ли за здра-вље и шта ко ра-ди – док ја овла-да-вам це-ли-ном дру-штве-не ре-про-дук-ци-је, ти чи-таш ди-си-дент-ску ли-те-ра-ту-ру!

Пред-ло-жио сам му, по-сле, да се ма-не глу-по-сти и ба-ви ли-те-ра-ту-ром (ко дру-ги да на-сле-ди До-бри-цу Ћо-си-ћа, ко да бу-де наш нај-зна-чај-ни-ји про-се-чан пи-сац?) и су-ге-ри-сао му не-ка скра-ће-ња, ко-ја је усво-јио, имао при-мед-бе на крај – ко-је ни-је... Кад је књи-га иза-шла, на-пи-сао ми је по-све-ту: „Мом до-жи-вот-ном глав-ном и од-го-вор-ном уред-ни-ку, Зо-ра-ну Бо-гав-цу, Вук.”

СТРА-ШНИ ПЕН-ЗИ-О-НЕР-СКИ ЂО-КА

Опро-сти-ли су ми не-ка-ко кад је проф. Ми-ло-ше-вић на-пи-сао у „Ре-пор-те-ру” ка-ко је Ста-љин био плаћ-каш ба-на-ка, и ка-ко је, јед-ном, оду-ше-вљен пле-ном, Ле-њин ус-клик-нуо: „Тај див-ни Гру-зин!”

А ума-ло гла-ве да ми до-ђе „пен-зи-о-нер-ска афе-ра” (пи-штољ су та-да на ме-не по-те-за-ли)... Мо-рам, с тим у ве-зи, да по-тро-шим још ма-ло про-сто-ра! Ма-ти-ја Бећ-ко-вић пи-сао је ко-лум-ну у „Ре-пор-те-ру”, по сти-лу као „пи-сма чи-та-ла-ца” (већ је био ака-де-мик!) и на-пи-ше – за-што се пен-зи-о-не-ри во-зе град-ским са-о-бра-ћа-јем, куд па то они жу-ре, за-у-зи-ма-ју ме-ста за оне ко-ји ра-де или се шко-лу-ју да су-тра не-што до-при-не-су... Чи-ста ху-мо-ре-ска са бећ-ко-ви-ћев-ским хи-пер-бо-ла-ма. Као, не вре-ди њи-ма при-ча-ти, али кад би се не-ко-ли-ко њих за-ћу-ћа-ло о бан-де-ре на пр-вим ауто-бу-ским ста-ни-ца-ма... Пот-пи-ше: „Уче-ник З. П.”

Би-ла је то па-ро-ди-ја на ме-сто пен-зи-о-не-ра у дру-штву. Али, об-ја-сни ти то они-ма ко-ји ни-шта у жи-во-ту ни-су про-чи-та-ли осим „По-ли-ти-ки-них” чи-ту-ћа (сре-ћом, још сам жив!). Ма-ти-ја је та-да, она-ко ус-пут, са осме-хом ге-ни-ја, ис-пи-ти-вао ка-ко функ-ци-о-ни-ше на-ше бал-кан-ско јав-но мње-ње и ужи-вао је у оно-ме што се де-си-ло. Ја-ви се је-дан Ђо-ка (Вје-шти-ца) и то све ис-те-сте-ри-ше, она-ко ама-лин-ски, пре-ко Сту-ди-ја Б – не-ће-мо ми за-бра-ни-ти пен-зи-о-не-ри-ма да се во-зе град-ским са-о-бра-ћа-јем, док је ње-га жи-вог! Ду-шко Ра-до-вић ме он-да по-зо-ве на Сту-дио Б,

да спа-са-ва-мо ства-ри, чак ми је био спре-мио и не-ке те-зе. Све уза-луд. Ка-ко они-ма ко-ји ве-ру-ју у све што но-ви-не пи-шу об-ја-сни-ти шта је ли-те-ра-ту-ра, и ко-ја је раз-ли-ка из-ме-ђу на-пи-са-ног и жи-во-та, кад су ис-тре-ни-ра-ни да ви-ше ве-ру-ју у оно што пи-ше, а ни-кад ни-су чу-ли ону ва-ро-шку: „Пи-ше и на пло-ту, па ни-је!”

Ру-ља бе-сних пен-зи-о-не-ра, нај-ма-ње њих три-де-сет, уле-ти у ре-дак-ци-ју, да им об-ја-сним. По-слу-жи-мо их ка-фом, со-ком, по-ку-ша-вам да об-ја-сним, и све се ле-по спо-ра-зу-ме-мо, и кад је ствар ле-гла, је-дан гла-во-ња раз-о-ча-ран епи-ло-гом рик-не – по-ме-ну се-дам офан-зи-ва у ко-ји-ма је у сва-кој он по-ги-нуо, и из-ва-ди пи-штољ-чи-ну. Тре-се се као па-да-ви-чар. Ско-чи не-ка при-себ-на же-на, ста-де из-ме-ђу нас и оте му пи-штољ из ру-ку... Пен-зи-о-ни-са-ни лек-тор, ћер-ка Ла-зе Ко-сти-ћа, чу-ве-ног еми-грант-ског срп-ског пи-сца, Не-ди-ће-вог ми-ни-стра, Ср-би-на из Гр-бља. Спа-си ме же-на од пи-што-ља, али – че-ка ме Ко-ми-тет.

Та-мо ми од-бру-се – већ су из-гу-би-ли стр-пље-ње – остав-ка или... При-ста-нем. Он-да ка-жу – да до-не-сем текст остав-ке, да га ре-ди-гу-ју. Не-ћу! До-бро, али да обе-ћам ка-ко не-ћу да по-ми-њем Ма-ти-ју. Не при-ста-јем!... Ствар се за-та-шка, спа-се ме Гој-ко Ђо-го. Та-ман је та-да био на су-ду због „Ву-не-них вре-ме-на”. Ђо-го, па Ма-ти-ја.

– Ре-ћи ће нам ка-ко про-га-ња-мо пе-сни-ке!

Мо-ја гла-ва, у тој игри би-ла је са-мо ме-сар-ски „цу-бок”.

А Ма-ти-ја, у сле-де-ћем бро-ју – тра-жи-ли су да од-го-во-ри-мо раз-бе-сне-лим пен-зи-о-не-ри-ма ме-ћу ко-ји-ма је кру-жи-ла при-ча да ће им од-у-зе-ти ме-сеч-ну по-вла-сти-цу за ГСП – на-пи-ше пи-смо „уче-ни-ка З. П.” Опро-штај-но! Схва-тио гре-шку, и из-вр-шио са-мо-у-би-ство! Ако, то је и за-слу-жио!

Би-ла су то оди-ста „ву-не-на вре-ме-на”.

Ја-ви се и ту-жи-лац. Број за-бра-њен! За-што? Због пор-но-гра-фи-је! У тек-сту о гра-фи-ти-ма, био је-дан без-о-бра-зан, сли-кан на не-ком бе-о-град-ском зи-ду. Сто

ше-зде-сет хи-ља-да ти-ра-жа оде у ре-зан-це.

Сле-де-ћи број – за-бра-на! За-што? Због пор-но-гра-фи-је! Ти-раж у ре-зан-це. Ви-дим, еко-ном-ски ће да нас упро-па-сте. Трк код ту-жи-о-ца, за-ме-ни-ка, Ба-ји-ћа...

– Мо-мак, ви-ше ја во-лим сво-ју гла-ву не-го тво-ју!

И ка-же, он ће од-мах да пу-сти број, ако се ја до-го-во-рим. С ким?

– Знаш ти.

У БИГЗ-у, у штам-па-ри-ји, го-сту-је „пла-ви цир-кус”. Број „ухап-шен”, чу-ва га вод спе-ци-ја-ла-ца. Ми-ли-ци-ја на вра-ти-ма, пре-тре-са-ју гра-фи-ча-ре да се не-ки при-ме-рак ни-је про-швер-цо-вао. Ја-вим се ди-рек-то-ру.

– Да... нео-по-зи-ву!

За пет ми-ну-та по-ли-ци-ја, као на ве-жби, на-пу-шта зграду. Је-два спа-са-ва-мо ба-ле но-ви-на, да их гра-фи-ча-ри не раш-чу-па-ју. Ни-ко не мо-же да на-ђе због че-га смо би-ли за-бра-ње-ни. Иде у на-род оно што је пре пет ми-ну-та би-ло опа-сна пор-но-гра-фи-ја. Го-то-во.

ПИ-СА-ЋА МА-ШИ-НА И ДРУ-ГЕ ИН-ВЕ-СТИ-ЦИ-ЈЕ

А „Ре-пор-тер”? Про-гла-шен за „по-ли-тич-ку пор-но-гра-фи-ју”, до-жи-вео је ве-ли-ко спре-ма-ње. Из-ме-ни-ли су га од гла-ве ли-ста, па до по-след-ње стра-ни-це. Ма-га-ци-ни ни-су мо-гли да при-ме ре-ми-тен-ду: за два бро-ја ти-раж се са 140 хи-ља-да сур-вао на 40, сле-де-ћи на 30, па на два-де-сет. Но-ви уред-ник, Ми-ћа Јо-ва-но-вић, филм-ски кри-ти-чар, ко-ми-тет-ски чо-век, ко-ме је глав-на ква-ли-фи-ка-ци-ја да по-ста-не „ка-лиф по-сле ка-ли-фа” би-ла – дра-га ма-ма. Мај-ка му је би-ла се-кре-та-ри-ца Ива-на Стам-бо-ли-ћа.

Био је згро-жен ти-ме што у ре-дак-ци-ји сви но-се бра-де. Чет-нич-ке! По-сле је био уред-ник опо-зи-ци-о-не **(?)** кра-гу-је-вач-ке те-ле-ви-зи-је, а имао је и сво-ју дис-ко-граф-ску ку-ћу, спе-ци-ја-ли-зо-ва-ну за но-во-ком-по-но-ва-не на-род-ња-ке са ТВ „Пал-ме”, где је та-ко-ђе био уред-ник. Док пал-ме њи-шу гра-не...

Кад год би се при-ча-ло о ти-ра-жу, наш ди-рек-тор Зо-ран Си-мић, од-слу-шао би све пред-ло-ге – о фор-ма-ти-ма, о ди-зај-ну, о на-град-ним игра-ма, о но-вим фељ-то-ни-ма, а он-да би, „по ша-бач-ки”, знао да од-бру-си те-о-ре-ти-ча-ри-ма свих ме-ди-ја: „Кад ку-пле-рај не ра-ди, не ме-ња-ју се чар-ша-ви, не-го кур-ве!”

Са-да је био у пат по-зи-ци-ји. Кад су ко-нач-но ко-ми-те-ти пре-ста-ли да се ме-ша-ју – све је би-ло већ ка-сно. Ди-рек-тор Зо-ран се за-љу-био, раз-вео, ћа-пио стан и отво-рио адво-кат-ску кан-це-ла-ри-ју. Ја оти-шао у „Ду-гу”. Ку-ћа под при-нуд-ну упра-ву... Кур-ве су оти-шле, оста-ло је са-мо да се рас-про-да-ју чар-ша-ви.

Док сам „ви-сио” са пла-том (из-др-жа-ва-ла ме Нај-бо-ља су-пру-га на све-ту, ру-дар-ским ра-дом – ко-рек-ту-ра-ма), по-зо-ву ме у но-ви лист, „Ди-нар”. И спре-ма-мо пр-ви број. До-бри-ца Ћо-сић из-дао не-ку од сво-јих књи-га у на-став-ци-ма, не-што им увре-дио ко-му-ни-зам, и кре-не сва ар-ти-ље-ри-ја про-тив ње-га. На-ва-ле пре-ко те-ле-ви-зи-је. Вр-ло ди-рект-но, ни-кад ди-рект-ни-је: има та-мо не-ки лист, „Ди-нар”**,** не зна се ни ко пи-је, ни ко пла-ћа – „али ви-де-ће-мо ко пла-ћа”.

Свет-ски ре-корд у ду-жи-ни из-ла-же-ња. Пр-ви број, по-след-њи број!

А „Ду-га”? „Ду-га” се чи-та нај-ду-же. Црн-че-вић, Ка-ла-јић, Ма-рић, по-кој-ни Бар-јак-та-ре-вић, Мир-ја-на Бо-бић, Ве-сна Ма-ли-шић, пре-ра-но и тра-гич-но пре-ми-ну-ла Да-да Ву-ја-си-но-вић, Зден-ка Аћин, Рај-ко Ђур-ђе-вић, по-кој-ни Зо-ран Се-ку-лић, Ср-ђа Триф-ко-вић, Бо-кан, Не-над Сте-фа-но-вић, Ви-цан Ви-ца-но-вић... Био је то тим сно-ва.

Кад је Или-ја Ра-па-ић до-шао из Ко-ми-те-та, по-ве-рио се јед-ном од уред-ни-ка: озбиљ-но ће се по-све-ти-ти но-ви-нар-ству, чак ће ку-пи-ти и пи-са-ћу ма-ши-ну. Од-го-во-ре-но му је да не жу-ри, да не ула-зи у не-по-треб-не ин-ве-сти-ци-је. Је-дан по нај-зна-чај-ни-јих уред-ни-ка тог вре-ме-на ни-кад ни-је на-у-чио ни да ку-ца! Он је био „дик-та-тор” (дик-ти-рао је дак-ти-ло-граф-ки-њи сво-ја са-бра-на но-ви-нар-ска де-ла – пет, шест ко-мен-та-ра и јед-ну ре-пор-та-жу!). Сре-ћом, ни-је се мно-го ме-шао у свој по-сао и пу-штао је да га ра-де они ко-ји су га зна-ли бо-ље од ње-га.

Је-дан од оних ко-ји су тих ме-се-ци свра-ћа-ли у „Ду-гу” по по-ли-тич-ке ди-рек-ти-ве био је и ви-со-ки, вит-ки мо-мак, гр-ле-ног гла-са, ари-сто-крат-ског др-жа-ња, у џем-пе-ру ко-ји ће му до-не-ти по-ли-тич-ки имиџ, уз-диг-ну-тих обр-ва као да се стал-но не-че-му чу-ди. Ми-ло Ђу-ка-но-вић. Ни-ко га ни-је при-ме-тио, јер је био са-мо прат-ња Рат-ку Кне-же-ви-ћу.

А би-ло је, би-ло их је, и то-ли-ко дру-гих и исто-риј-ски зна-чај-них. Та ра-зно-ли-кост чи-ни-ла је „Ду-гу” нај-бо-љом срп-ском но-ви-ном свих вре-ме-на (до-бро, де, опро-сти-те ми ма-ло пре-те-ри-ва-ње). А Ва-ња Бу-лић, по-то-њи шо-у-мен а та-да још но-ви-нар, из-го-во-рио је син-таг-му ко-ја ће по-ста-ти је-дан од на-ших оми-ље-них сло-га-на: „Лист за исто-ми-шље-ни-ке свих бо-ја”.

Мо-жда то ни-је био нај-бо-љи сло-ган, али је си-гур-но био – **нај тач ни ји!**

ЦР-НИ ФАЈ-РОНТ И БЕ-ЛИ ХЛЕБ

У „По-ли-ти-ки-ном Све-ту”, где сам по-сле пре-шао, тач-ни-је ре-че-но у чи-та-вој „По-ли-ти-ци”, за-па-њи-ли су ме ве-ли-ка по-слу-шност, ни-чим оправ-да-на пре-по-тен-ци-ја (ми смо у **„Је жу**” за њих би-ли све Хе-мин-гве-ји, о **„Ду ги**” да не го-во-рим) и по-тму-ли агре-си-ван бес но-ви-на-ра. Ре-жа-ли су ис-кљу-чи-во по ход-ни-ци-ма као ма-ли, до-бро хра-ње-ни и ти-ма-ре-ни, из-дре-си-ра-ни Риб-ни-ка-ро-ви ку-чи-ћи.

Био сам по-моћ-ник глав-ног уред-ни-ка, Љи-ља Бу-ла-то-вић оста-ви-ла ми је од-ре-ше-не ру-ке, ба-ви-ла се са-мо глав-ним ства-ри-ма у но-ви-на-ма, тру-ди-ла се око сво-је ко-лум-не, до-во-ди-ла го-сте у ре-дак-ци-ју, вр-ло про-бра-не. Пре-пу-на енер-ги-је, уме-ла је да ство-ри до-бре усло-ве за рад – и ни у јед-ној ре-дак-ци-ји се ни-сам осе-ћао ком-фор-ни-је.

Зе-мља је кљу-ча-ла као ка-зан пред екс-пло-зи-ју, по-чи-ња-ла је бал-ван ре-во-лу-ци-ја. Про-вео сам ноћ у Кни-ну, на ба-ри-ка-да-ма. Знао сам тач-но шта до-ла-зи, али у Бе-о-гра-ду ми ни-ко ни-је ве-ро-вао. Ја – би-ће ра-та, а сви ми се сме-шка-ју („до-бар је он, али...”). Био сам у то вре-ме по-ма-ло и ју-ро-див. По-но-во пу-ту-јем за Книн. Но-ћи у ко-ји-ма ни-ко не спа-ва. Тан-ца-ре и ло-вач-ке дво-цев-ке, бал-ва-ни на пу-те-ви-ма, за-нос у љу-ди-ма. На ба-ри-ка-ди ви-дим, у од-сја-ју фа-ро-ва (за-у-ста-ви-ли су не-ки ауто-бус пун хо-ланд-ских ба-ба, кре-ну-ле за Ме-ђу-гор-је па за-лу-та-ле. Ври-ште од стра-ха, на-ши об-ја-шња-ва-ју на мек-сич-ком ен-гле-ском, ба-ри-ка-ден, бан-ди-тен, но бан-ди-тен, ге-ри-ла...), ти-по-ве ко-ји из ге-пе-ка кра-ду ко-фе-ре са жен-ским ве-шом. Уда-ри ми вре-ли-на у гла-ву! Тад сам раз-у-мео ону чу-ве-ну ко-ме-сар-ску при-чу Ан-то-ни-ја Иса-ко-ви-ћа, „Цр-ве-ни снег” или та-ко не-ка-ко, о стре-ља-њу због гра-не шљи-ва. Да ли је по-но-во тре-ба-ло стре-ља-ти? Због три па-ра жен-ских га-ћа?

Ми-сли-ћу о то-ме мно-го ме-се-ци ка-сни-је, кад бу-дем пра-тио кра-ји-шке ко-ло-не ко-је су не-за-др-жи-во про-би-ја-ле Ко-ри-дор, ту Книн-ску пуп-ча-ну ве-зу са Бе-о-гра-дом, кад у тек на-пу-ште-ном хр-ват-ском се-лу бу-дем ви-део кра-ву, ве-за-ну за бан-де-ру, са ли-стом па-пи-ра на-би-је-ним на рог. Пи-са-ло је, као на ка-фан-ском сто-лу – **ре зер ви са но!** А још би по не-ки ме-так пр-снуо из-над на-ших гла-ва.

Или, кад на пу-ту бу-дем срео пу-ков-ни-ка ко-ји из Об-ро-вач-ке ма-ри-не, за Ду-нав, во-зи тек „осло-бо-ђе-ну” ита-ли-јан-ску јах-ту.

Или кад бу-дем об-ја-вио Мар-ти-ћев „па-три-от-ски” го-вор, од ре-чи до ре-чи, ко-ји је др-жао сво-јим тру-па-ма по-стро-је-ним на пе-тро-вач-ком ста-ди-о-ну, обе-ћа-ва-ју-ћи им но-ве бит-ке, но-ву сла-ву и – **но□ве пљач□ке**.

А у Кни-ну, на ре-цеп-ци-ји Ста-рач-ког до-ма (пре-сто-ни-ца Кра-ји-не ни-кад ни-је има-ла хо-тел!), по-ру-ка из ре-дак-ци-је. Ре-дак-циј-ски „ба-гаж”, но-ви-нар-ке ко-је су пра-ти-ле мо-ду, бив-ше дак-ти-ло-граф-ки-ње уна-пре-ђе-не у са-рад-ни-це, им-по-тент-ни по-лу-ин-те-лек-ту-ал-ци ухље-бље-ни у „По-ли-ти-ци”, пре-во-ди-о-ци, но-ви-на-ри ал-ко-хо-ли-чар-ског сме-ра, и не-ко-ли-ко на-бе-ђе-них де-мо-кра-та ко-ји су за-вр-ши-ли ка-ри-је-ру у НИН-у – ис-ко-ри-сти-ли при-ли-ку кад су три еки-пе (чвр-сто је-згро) би-ле на те-ре-ну и – сме-њу-ју Љи-љу. Из-ба-ци-ли је из кан-це-ла-ри-је, бу-квал-но, пре-те-ћи јој но-жем, бу-квал-но! Би-ла је то ко-ла-те-рал-на по-др-шка НИН-у ко-ји је кре-нуо да се от-це-пи.

Опет на бе-лом хле-бу. Ну-ди-ли ми да бу-дем глав-ни уред-ник, а кад сам тра-жио да бу-дем оби-чан но-ви-нар – **не мо□же!** Фај-ронт! Још је-дан до-бар, уга-ше-ни лист. Зо-ву из „Ду-ге”, још ме че-ка исто ме-сто. Да-кле, Ле-си се вра-ћа ку-ћи.

У ме-ђу-вре-ме-ну, „Рат-не но-ви-не”. При-ва-тан лист, га-зда: Ве-ља Ве-со-вић – зна-ли смо се до-бро из „Ди-на-ра”. Али, Ср-би-ја упор-но од-би-ја да при-зна ка-ко смо у ра-ту. Ве-ља ку-ка ка-ко ће бан-кро-ти-ра-ти. Уга-си лист. По-сле су со-ци-ја-ли-сти пра-ви-ли не-ка-кав кон-грес, и ре-дак-ци-је за-тр-па-ли ма-те-ри-ја-ли-ма ко-је ни-ко ни-је чи-тао. Не мо-гу да ве-ру-јем, пи-ше – по-ма-га-ли смо из-ла-же-ње „Рат-них но-ви-на”.

Осе-тим ка-ко ми ра-сту ма-га-ре-ће уши. У срп-ском но-ви-нар-ству чо-век нај-че-шће и не зна за ко-га ра-ди!

УНИ-ФОР-МА НА ХЕ-МИЈ-СКОМ ЧИ-ШЋЕ-ЊУ

Опет – у „Ду-ги”...

Ова-ко је би-ло. Вра-тим се из Кни-на, кр-ста-рио сам Кра-ји-ном де-се-так да-на, је-да-на-ест но-ћу, ку-цам текст за су-тра. Те-ле-фон, ка-би-нет ми-ни-стра од-бра-не, ге-не-ра-ла Си-мо-ви-ћа. Мо-гу ли да до-ђем. Ка-да? Од-мах, ша-љу ко-ла. Мо-ја ро-ђа-ка (по жен-ској ли-ни-ји) До-бри-ла Га-јић-Гли-шић би-ла је та-мо шеф ка-би-не-та. А ге-не-ра-ла сам био упо-знао, пра-вио сам с њим ин-тер-вју, из ко-га је ро-до-љу-бље вр-ца-ло на две стра-не „Екс-пре-са”.

Ви-дим, сви про-зо-ри осве-тље-ни, ми-ни-стар-ство ра-ди као да је бе-ли дан до под-не. Да им ни-је слу-чај-но не-ко ре-као да смо у ра-ту?

Ге-не-рал у џем-пе-ру. Без оних зве-зди-ца и ли-сти-ћа, као да се не-ка-ко сма-њио.

Да му ис-при-чам. Шта? Све! Из-ве-шта-ји од Слу-жбе са-свим су му не-ја-сни.

Сти-жу ка-фа и бо-ца ви-ски-ја. На дну фла-ше, пред зо-ру, већ сам био ду-бо-ко огре-знуо у шпи-ју-на-жу. Ге-не-рал са-мо ср-ку-ће, ко-ба-ја-ги пи-је, и пу-ни мо-ју ча-шу, пи-та ме сва-шта, за-пи-ше са-мо реч-две на це-ду-љи-цу, не ве-ћу од ауто-бу-ске кар-те. Ме-ни све-јед-но, иона-ко ће све то у че-твр-так да бу-де на ки-о-сци-ма.

Ге-не-ра-ла сам срео још са-мо јед-ном, оног да-на кад је сме-њен. Ре-кон-струк-ци-ја Вла-де, ре-кли му да оста-је, до-шао у Скуп-шти-ну, сео у клу-пу, чи-та се пред-лог но-ве вла-де, он че-ка да чу-је сво-је име – **не ма.** То-га да-на, од ње-га, чуо сам оно што ни јед-ног че-тврт-ка ни-је иза-шло у но-ви-на-ма. Одр-жао сам реч: ни-ком ис-при-чао, ниг-де об-ја-вио... Као она три мај-му-на – не ви-дим, не чу-јем, не го-во-рим.

До-бри-ла ми оста-ви ру-ко-пис књи-ге „Ства-ра-ње срп-ске вој-ске”, у ко-јој је Ге-не-рал био глав-на лич-ност. Упад-не јед-не ве-че-ри вој-на по-ли-ци-ја. Не за-тек-ну ме код ку-ће. Пре-трес, али кул-ту-ран, све се из-ви-ња-ва-ју Нај-бо-љој су-пру-зи на све-ту.

Тра-жи-ли по бу-џа-ци-ма, а фа-сци-кла ста-ја-ла код ме-не на сто-лу, ме-ђу дру-гим па-пи-ри-ма, про-сто им бо-ла очи. Пре-ви-де-ли је, као ко-рек-то-ри слов-ну гре-шку у нај-ве-ћем на-сло-ву!

За-бо-ра-вим те епи-зо-де, кад – фељ-тон у НИН-у. И пи-ше ре-че-ни-ца: „Ми-ни-стар-ство је бо-ље по-дат-ке до-би-ја-ло од но-ви-на-ра Зо-ра-на Бо-гав-ца, не-го од сво-јих оба-ве-штај-них слу-жби.” Не опра ме ни Ду-нав, ни Са-ва, ни све ре-ке цр-но-мор-ског сли-ва.

Од-лу-чим да не ре-а-гу-јем. Кад ме не-ко пи-та, од-бру-сим: „На-рав-но, ја сам у ства-ри пу-ков-ник КОС-а, са-мо ми је уни-фор-ма на хе-мијс-ком чи-шће-њу!” Имао сам та-да „зи-по” упа-љач са угра-ви-ра-ном аме-рич-ком за-ста-вом, по-клон од при-ја-те-ља из Аме-ри-ке. И по-ка-зу-јем га по бе-о-град-ским ка-фа-на-ма: „А ово сам до-био у аме-рич-кој ам-ба-са-ди! Одао сам им др-жав-ну тај-ну ко-ју ЦИА ни-је мо-гла да до-ку-чи – ко су, по-и-мен-це, чла-но-ви Пред-сед-ни-штва СФРЈ. ЦИА сти-гла до ше-стог, и ни ма-кац да-ље...”

Шта то би, До-бри-ла, пи-там ро-ђа-ку? А она је, у ства-ри, хте-ла да ме по-хва-ли, да ми ком-пли-мен-ти-ра!

НЕ-БО У ОЧИ-МА КО-ЈИХ НЕ-МА

А ја опет у Кра-ји-ну. Му-вам се по по-ло-жа-ји-ма, пи-јем у Оће-сто-ву, у ка-фа-ни „Код Џоа”, гле-дам ка-ко обла-ци ви-тла-ју не-бом из-над Ди-на-ре, во-зим се оклоп-ним во-зом, гле-дам и пи-шем. По-ђем на Го-ле-ши, нај-и-сту-ре-ни-ји по-ло-жај пре-ма Зе-му-ни-ку (та-мо ни је-дан офи-цир да-њу ни-је смео да по-ђе, це-ста рав-на, и пра-во на хр-ват-ски по-ло-жај, даш гас ко-ли-ко ауто мо-же да под-не-се, он-да скре-неш иза бр-да – та три ки-ло-ме-тра Хр-ва-ти те има-ју као на дла-ну, ни-ша-не те без

пре-ти-ца-ња). Сли-кам та-мо, на јар-бо-лу, две за-ста-ве – срп-ску и гу-сар-ску, са мр-твач-ком гла-вом и укр-ште-ним ко-ска-ма. До-че-ка-ју ме као кра-ља, ис-пе-ку и јаг-ње. Пи-та-ју ме у Кни-ну:

– Ишао си та-а-а-мо! Ка-ко је би-ло?

– Јаг-ње-ти-на је би-ла до-бра, са-мо ми се из-ви-ња-ва-ли, па-ла ми-на, ку-ва-ри-ца ско-чи-ла у за-клон, па је кром-пир за-го-рео!

За-и-ста је та-ко би-ло.

(Са Го-ле-ши ис-па-љен је по-след-њи хи-тац, у ве-тар, у ни-шта, ка хр-ват-ској стра-ни, он-да кад је на-ста-ла кра-ји-шка бе-жа-ни-ја под ко-ман-дом ге-не-ра-ла Мрк-ши-ћа.)

На Ка-рин-ском мо-ру при-су-ству-јем осни-ва-њу „кра-ји-шке мор-на-ри-це”. Кр-ста-ри-ца је био је-дан „пе-да-лин” – на-пред „ка-ла-шњи-ков”, по-за-ди ве-ли-ка за-ста-ва са че-ти-ри ес, по-са-да – је-дан чо-век. Жи-ве-ла Кра-ји-на! Жи-ве-ло мо-ре! Жи-вео во-де-ни би-ци-кли-зам!

Ви-дим тенк – сам кре-ће да се се су-прот-ста-ви хр-ват-ској тен-ков-ској ко-ло-ни ко-ја на-ди-ре на Бен-ко-вац. Иду без на-ред-бе, пе-ва-ју-ћи, на окло-пу кре-чом ис-пи-са-но „Смрт не бо-ли”.

Пра-тим еки-пу исто-ри-ча-ра умет-но-сти и ку-сто-са из Бе-о-гра-да, док ски-да-ју и за Ср-би-ју те-ра-ју ико-но-ста-се из цр-ка-ва Рав-ног Ко-та-ра. Же-не пла-чу, му-шкар-ци, го-ло-гла-ви, ћу-те. Љу-бе ико-не. Од-ла-зе све-ци, и ми ће-мо уско-ро за њи-ма, Бо-же, за-што си нас на-пу-стио?

Пра-тим Го-ра-на Опа-чи-ћа, из нај-бо-ље кра-ји-шке, 92. бри-га-де, кад пр-ви пут по-сле ра-ња-ва-ња од-ла-зи у ко-ман-дант-ску смо-тру, у ис-пе-гла-ној уни-фор-ми, по

сун-ча-ној стра-ни бен-ко-вач-ке глав-не ули-це, по-ред ка-фа-не „Шу-ма-ди-ја”, по-ред пу-то-ка-за на ко-ме стре-ли-ца по-ка-зу-је „Бе-о-град”... Др-жим га под ру-ку. Слеп. Ћу-ти. Са-мо ме пи-та – ка-ко сам ста-вио шај-ка-чу? Иде по-ла-ко, ус-пра-ван, по-диг-ну-те гла-ве, у очи-ма ко-јих не-ма, не-бо ко-јег има.

Гле-дам ка-ко ки-ша и ве-тар спи-ра-ју умр-ли-це са книн-ских зи-до-ва. Са-ша, из-ви-ђач, 20 го-ди-на, по-след-њи осмех уокви-рен цр-ним, во-лео сам тог мом-ка, ни-је знао за страх, сви су во-ле-ли тог мом-ка. Го-во-рим се-би – **упам□ти.** Упам-ти су-зе у очи-ма рат-ни-ка, и мом-ка ко-ји о ка-мен, у не-моћ-ном бе-су, раз-би-ја кун-дак сво-је пу-шке, он-да кад су на-ред-бом „од-о-зго” об-у-ста-ви-ли опе-ра-ци-ју Ка-пе-та-на Дра-га-на „Ма-сли-но-ва гран-чи-ца”. Прет-ход-ни-це су те но-ћи, крај сни-мље-них хр-ват-ских стра-жа, кроз де-мон-ти-ра-на мин-ска по-ља, сти-гле до са-мих пред-гра-ђа За-дра. И по-вла-чи-ли се, вра-ћа-ју-ћи се кроз мин-ска по-ља. По-шли су с ку-па-ћим га-ћи-ца-ма у ран-че-ви-ма. Из-да-ја!

Ви-део сам ка-ко се за Бе-о-град, за Ге-не-рал-штаб, во-зи ка-ми-он пун шун-ки, за-пле-ње-них у Др-ни-шу, у ин-тен-дан-ту-ри про-кња-же-них као сле-до-ва-ње вој-сци ко-ја ме-се-ци-ма гу-ли ме-сни до-ру-чак. Пра-тио сам ци-стер-не ко-је уто-ва-ру-ју ди-зел из вој-них скла-ди-шта и шум-ским пу-те-ви-ма кри-јум-ча-ре го-ри-во на ср-би-јан-ско тр-жи-ште, а опе-ра-ци-јом ру-ко-во-ди је-дан пу-ков-ник (од јед-ног тран-спор-та по-ди-гао је ку-ћу, у се-лу ви-ше Ба-тај-ни-це).

РЕ-КОХ СЕ-БИ: УПАМ-ТИ

Са пр-вом ко-ло-ном, док су се још во-ди-ле бор-бе за Ко-ри-дор, ки-ло-ме-три-ма кроз по-ља, у ка-ми-о-ну, на фел-ни (ни-смо сме-ли да ста-не-мо, да не би-смо пре-ки-ну-ли ко-ло-ну), па он-да уз бр-до, бла-том, при-ка-че-ни за тенк – сти-гао сам у глад-ни Книн, ба-ца-ју-ћи ус-пут ци-га-ре-те стра-жа-ма, ко-је су по-здрав са три пр-ста за-ме-ни-ле „пу-шач-ким” (два пр-ста при-не-та усна-ма). Пам-тим же-ну ко-ја је кле-кла пред наш „там”, ру-ка-вом обри-са-ла бла-то са ре-ги-стар-ске та-бли-це, и по-љу-би-ла два сло-ва

на њи-ма – **Б** и **Г.** Пре-чи-цом, пе-ши-це, ушао сам у Книн и то пра-во у вла-ду, да им до-не-сем вест ка-ко је кон-вој сти-гао. Вла-да за-се-да. Ви-ди ме ми-ни-стар Ра-сто-вић, пре-ки-да сед-ни-цу, уво-ди ме су са-лу, пи-та – имаш ли ци-га-ре-те? Ти-ска-ју се ми-ни-стри око мо-је ни-шке „дри-не". Чо-ве-че, три да-на ни-смо за-па-ли-ли, не-ма ниг-де, ни дим.

Пу-ца-ли су на ме-не, снај-пе-ром, у Ло-вин-цу. По-го-ди-ли из-над гла-ве, у зид же-ле-знич-ке ста-ни-це, на ре-вер ми па-ла фи-на пра-ши-на од од-би-је-ног мал-те-ра.

Гле-дао сам де-се-та-ра ка-ко ко-ман-ду-је ма-јо-ру, из-бе-зу-мље-ном од стра-ха, из-гу-бље-ном скроз. Кад је по-ги-нуо пу-ков-ник Бо-гу-но-вић – а знао сам за-што, и шта је пи-са-ло на це-ду-љи-ци ко-ју су му, мр-твом, из-ва-ди-ли из џе-па – се-тио сам се шле-ма ко-ји је но-сио Не-бој-ша Је-врић, скроз-на-скроз дро-ги-ран ра-том, на ко-ме је, по-за-ди, пи-са-ло: „Не пу-цај, бра-те!"

Гле-дао сам „ар-ка-нов-це" ка-ко из свињ-ца из-вла-че са-кри-ве-ног де-зер-те-ра, ша-ма-ра-ју га, он-да бри-шу, од свињ-ских го-ва-на, ру-ке о тра-ву.

Ка-ко да за-бо-ра-вим чо-ве-ка, ко-га сам во-зио да ви-ди сво-ју спа-ље-ну ку-ћу – још осе-ћам вла-жан ми-рис га-ре-жи, про-ки-слих пр-ња, и чу-јем шкри-пу док ве-тар лан-да-ра раз-ва-ље-ним вра-ти-ма, док чо-век ту-ма-ра ме-ђу зи-до-ви-ма... Пр-во је ску-пљао ства-ри ко-је би се још мо-гле упо-тре-би-ти, он-да све ба-цио на го-ми-лу, узео са-мо из-гу-жва-ну фо-то-гра-фи-ју си-на док је био бе-ба, по-љу-био је и ста-вио у нов-ча-ник. И по-нео са со-бом још са-мо кућ-ну ну-ме-ру, од-ва-ље-ну са зи-да. Бри-ше пла-ву, емај-ли-ра-ну пло-чи-цу, и ка-же: „88, мој сре-ћни број!"

Док су бом-бар-до-ва-ли Бен-ко-вац, ослу-шку-ју-ћи гра-на-те ко-је су па-да-ле пре-ко нас, ци-нич-но смо „ки-ти-ли текст" сво-јих умр-ли-ца.

– А те-би ће-мо да на-пи-ше-мо: умро је чо-век ко-ји је во-лео Кра-ји-ну – ка-же је-дан од при-сут-них за ме-не.

По-цр-ве-нео сам као де-вој-ка. Те ре-чи су мој је-ди-ни ор-ден.

Кра-ји-но, Кра-ји-но, ка-ко да те за-бо-ра-вим?!

КА-КО САМ СПА-САО ЖИ-ВОТ ФРА-ЊИ ТУЂ-МА-НУ

На мол-бу пред-сед-ни-ка кра-јин-ске вла-де, агро-но-ма Зе-че-ви-ћа, на-пра-вим ела-бо-рат за осни-ва-ње ин-фор-ма-тив-не аген-ци-је. А не-ки при-ту-ље-ни ле-њи-ни-ста ува-ли им име „Искра”. Вла-да ме по-ста-ви за ше-фа бе-о-град-ског до-пи-сни-штва. Све се ра-ди-ло у Бе-о-гра-ду, у Кни-ну смо са-мо др-жа-ли ди-рек-то-ра, не-ког Јан-ко-ви-ћа, чо-ве-ка у си-вом оде-лу (си-вог ли-ца и си-вих ми-сли) ко-га је за-ни-ма-ло са-мо да се не-где огре-бе за бен-зин. Во-зио је „ју-га” – си-вог!

Пи-та-ју ме ка-ква ће би-ти аген-ци-ја. Иста као СР-НА, са-мо ни на-лик! Ра-ди-ли смо као црн-ци, а ја сам од Зе-че-ви-ћа до-био овла-шће-ња вла-ди-ног порт-па-ро-ла. Он-да се у Кни-ну по-ја-ви ге-не-рал Об-ра-до-вић, пре-у-зме ин-фор-ми-са-ње „по вој-ној ли-ни-ји” и поч-ну озбиљ-ни су-ко-би. Ге-не-рал је кре-нуо у „ин-фор-ма-тив-ни рат”. Ре-шио да уби-је Туђ-ма-на, а из-ми-слио и Ан-ти-фа-ши-стич-ки по-крет Хр-ват-ске, ко-ји ће да из-вр-ши тај атен-тат.

Стиг-не из Кни-на вест, са ње-го-вим пот-пи-сом, ка-ко су у За-дру, пу-ца-ли на Фра-њу Туђ-ма-на. По-гле-дам дру-ге аген-ци-је, ни-ко ни-шта не ја-вља. Не пу-штам. Сти-же но-ва вест: „Туђ-ман се у бол-ни-ци бо-ри за жи-вот”. Опет, ни-ко не по-твр-ђу-је. Би-ло ми је ја-сно о че-му се ра-ди. Кад је сти-гла и тре-ћа, да је Ан-ти-фа-ши-стич-ки по-крет

Хр-ват-ске пре-у-зео од-го-вор-ност, већ сам по-чео да се сме-јем.

Бо-ље да ни-сам.

Зо-ву из книн-ског Ге-не-рал-шта-ба. За-што ја не пу-штам ве-сти? За-то што су то глу-по-сти! Он-да зо-ве пу-ков-ник Шпа-но-вић, на-ре-ђу-је ми! По-сле се ја-вља Зе-че-вић. За-што ја са-бо-ти-рам! Он-да поч-не да ме мо-ли, да ње-му лич-но учи-ним – не мо-же да жи-ви од „чи-зма-ша". Ка-ко да пу-стим, кад се упра-во еми-ту-је Туђ-ма-нов го-вор из Спли-та. Сме-ја-ће нам се цео свет! Па зо-ве шеф кра-ји-шке Др-жав-не без-бед-но-сти, Ор-ло-вић – сме-је се, па-ме-тан чо-век: „Ал' си им на-пра-вио гу-жву, ено га ге-не-рал, па-ку-је ко-фе-ре, на-траг за Бе-о-град. Туђ-ман је пре-жи-вео." Па сед-ни-ца Вла-де, па др-вље, па ка-ме-ње. Ка-же Шпа-но-вић – ни-је нам ус-пео атен-тат због Бо-гав-ца. А Ми-лан Мар-тић, ко-ме сам се тек-сто-ви-ма у „Ду-ги" по-пео на гла-ву (пи-сао сам о ат-мос-фе-ри у ње-го-вом шта-бу, на Ко-ри-до-ру, сто ки-ло-ме-та-ра иза ли-ни-је ва-тре: ја-гањ-ци, ви-но, и Сне-шка на ко-ле-ни-ма), на-ре-ди да ме хап-се кад до-ђем у Книн. Ја-вља-ју ми мо-ји љу-ди да ме мар-ти-ћев-ци че-ка-ју већ на пр-вом пунк-ту. Ја се се-тим швер-цер-ског, наф-та-шког пу-та, уђем у Кра-ји-ну, по-ја-вим се у Кни-ну да ме сви ви-де, оба-вим не-ке по-сло-ве, збри-шем за Бен-ко-вац, у хо-тел. Зо-ву ме из Кни-на: „Бе-жи где знаш, Мар-тић по-слао вод по те-бе." Ја из хо-те-ла, мар-ти-ћев-ци у хо-тел. Спа-сем се за дла-ку. Сме-сте ме у „иле-га-лан стан", ја у стра-жњој со-би, ис-пред, у ход-ни-ку, на пољ-ском кре-ве-ту те-ло-хра-ни-тељ, на сред ход-ни-ка, на по-сто-љу, пу-шко-ми-тра-љез. Те-ло-хра-ни-тељ ми је био не-ки му-зи-ка-лан деч-ко. Ка-же, да уго-во-ри-мо знак, кад ула-зиш – ку-цај *Де-ве-ту*. Ка-кву? Па, Бе-то-ве-но-ву! И „сви-рао" сам на вра-ти-ма: ру-ком
та-та-та
и но-гом
та-аа
.

ЗА-ШТО МР-ЗЕ-ТИ БУ-ДА-ЛЕ

Пр-ви пут сам агент јед-не оба-ве-штај-не слу-жбе по-стао у НИН-у, дру-ги пут у „По-ли-ти-ци”. Мар-тић дао ин-тер-вју knин-ском ра-ди-ју, тад је већ био пот-пу-но „по-ју-лио”, и ка-же ка-ко се, име-ном и пре-зи-ме-ном, Зо-ран Бо-га-вац, опа-сни агент јед-не стра-не слу-жбе, му-ва по Кра-ји-ни и још га не-ки љу-ди шти-те и по-ма-жу да из-мак-не њe-го-вим ор-га-ни-ма. Пу-шта-ју ми сни-мак пре-ко те-ле-фо-на. Се-тим се ка-ко је Ки-ро Ра-до-вић, у Бу-дви, го-во-рио: „Мр-зим глу-пог чо-ве-ка, као да ми је си-на за-клао. Од бу-да-ле те сва-ко чу-до мо-же сна-ћи!” Слег-нем ра-ме-ни-ма – пас ла-је, ве-тар но-си.

Кад, су-тра-дан, у „По-ли-ти-ци”, на нај-у-дар-ни-јој, сед-мој стра-ни: *Зо-ран Бо-га-вац – агент јед-не стра-не слу-жбе*
. Пот-пи-сан мој друг Чет-ник (чет-ник у сми-слу пре-зи-ме-на), за-јед-но смо руј-но ви-но пи-ли.

По-сле дан-два, ето ти Мар-ти-ћа у Бе-о-гра-ду, ула-зи у Би-ро Кра-ји-не, и пра-во на ме-не. Да за-тво-ри вра-та...

– Уђи, уђи, ге-не-ра-ле, да те не-што пи-там!

Шта ће, уђе, за њим бу-љук те-ло-хра-ни-те-ља.

– Ко-је сам ја то стра-не слу-жбе шпи-јун?

– Па... Ср-би-је! – слат-ко се на-сме-ја друг Мар-тић.

– Ха, ха, ха! – слат-ко се на-сме-ја-ше њe-го-ви дру-го-ви и са-бор-ци.

Ка-жу ми, у бло-ка-ди смо, Тан-југ ни-шта не пу-шта. А од ју-тра еми-ту-је-мо ве-сти, све цр-ња од цр-ње. Туђ-ман кре-нуо у офан-зи-ву. Вој-на ве-за „пу-кла”, Мар-тић не-где на те-ре-ну, Го-ран Ха-џић се не ја-вља (кад год је не-што тре-ба-ло да од-лу-чи, тај се

из-гу-би, и по-ја-ви се тек пре-ко-су-тра)... Ми-ни-стар спољ-них по-сло-ва, Сло-бо-дан Јар-че-вић, ја-вља се у срп-ску Вла-ду, у бе-о-град-ски Ге-не-рал-штаб, зо-ве ле-во, зо-ве де-сно... Сву-да му се ја-вља-ју де-жур-ни, при-ме по-ру-ку, и ни-шта.
Кр-ши ру-ке, па шта се ово до-га-ђа. Се-дим са њим, по-ма-жем му, кр-шим и ја ру-ке.

Ве-сти са те-ре-на: де-сет хи-ља-да из-бе-гли-ца на дру-му Бен-ко-вац–Книн, ева-ку-и-сан ма-на-стир Кр-ка, бом-бе па-да-ју на Книн...

Јар-че-вић, оча-јан, окре-не кућ-ни број До-бри-це Ћо-си-ћа, До-бри-ца је та-да био не-што као пред-сед-ник др-жа-ве Ју-го-сла-ви-је. Ја ста-вио ухо на слу-ша-ли-цу, узео олов-ку, за-пи-су-јем.

– Не-мој да пи-шеш! Шта ће ти то?

– За исто-ри-ју, Јар-че-ви-ћу, за исто-ри-ју.

Јар-че-вић се из-ви-ња-ва Пред-сед-ни-ку, из-ла-же си-ту-а-ци-ју.

– Знам, оба-ве-штен сам – од-го-ва-ра Ћо-сић. – Ви са-мо па-ни-чи-те, не-ће се ни-шта де-си-ти.

Не мо-гу да ве-ру-јем шта чу-јем:

– Ми смо се до-го-во-ри-ли са...

Да ли сам до-бро чуо?

– Са Туђ-ма-ном.

Ћо-сић, нер-во-зно, гру-бо:

– Не-мој-те ви, ме-ни, Јар-че-ви-ћу, да др-жи-те лек-ци-је из па-три-о-ти-зма!

– Ја сам па-три-о-ти-зам учио из Ва-ших књи-га, го-спо-ди-не Пред-сед-ни-че!

Чи-тав раз-го-вор, од ре-чи до ре-чи, об-ја-вим у „Ду-ги”. Јар-че-вић по-цр-ве-нео, тре-су му се ру-ке.

– Али, ре-као си... за исто-ри-ју...

– Јар-че-ви-ћу, исто-ри-ја је већ по-че-ла!

Зва-ли га на са-слу-ша-ње, он ни-је смео да при-зна ка-ко је „Ду-га” до-шла до „сним-ка”. Још ви-ше за-пе-тља при-чу. Ка-жу ми, по-сле, из Ћо-си-ће-вог ка-би-не-та, ка-ко је До-бри-ца пра-вио ма-ле дра-ме. Ње-га ов-де – при-слу-шку-ју! Ко сме да при-слу-шку-је Пред-сед-ни-ка Ре-пу-бли-ке? На-бе-ђи-вао је и Ми-ло-ше-ви-ће-ве слу-жбе за оно што сам слу-чај-но чуо.

БЕС-ПО-ГО-ВОР-НИ СМЕХ И ЗГУ-ШЊА-ВА-ЊЕ ТИ-ШИ-НЕ

Диг-нем ру-ке од Кра-ји-не. Жи-вуц-кам у Бе-о-гра-ду, ра-дуц-кам у „Ду-ги”. А све по-ла-ко тру-ли. И љу-ди. И иде-је.

Зо-ве ме Ви-цан Ви-ца-но-вић, и он ми по-стао не-ки ди-рек-тор. Ар-кан осни-ва стран-ку, да ли бих ја да во-дим press? И по-ве-де ме код Ар-ка-на.

Ар-ка-на сам знао са Ко-ри-до-ра, во-дио је не-ки кон-вој, при-мио ме-не и Тр-ка-ча (ко-јег Тр-ка-ча, е сад ћу ма-ло да се пра-вим та-јан-ствен) у свој џип, уте-ту-ра-мо се, по мр-клом мра-ку, се-ди-мо на не-ким вре-ћа-ма. Ка-же: „Где су вам ру-ке, да вам ви-дим ру-ке.” Вре-ће на ко-ји-ма смо се-де-ли би-ле су пу-не нов-ца, но-сио је пла-те за книн-ске офи-ци-ре. Бли-зи-на то-ли-ког нов-ца, ма-кар не био ње-гов, чи-ни-ла га је ра-до-сним и ду-хо-ви-тим.

Ви-цан се из-љу-би са Ар-ка-ном, по-са-де ме за ду-га-чак сто – Ар-кан на че-лу, ја на за-че-љу, Ви-цан крај ме-не као да ми је адво-кат, а око-ло де-се-так љу-ди. Сви сто-је. Ма-ло ми не-при-јат-на ти-ши-на, из-ва-дим ци-га-ре-те, тек да не-што ура-дим. Ти-ши-на по-ста-не још гу-шћа, Ар-кан уста-не, оби-ђе око сто-ла, ста-ви пред ме-не кри-стал-ну пе-пе-ља-ру, лич-но. Вра-ти се на сво-је ме-сто.

Ни-сам знао да се у ње-го-вом при-су-ству не пу-ши.

Ис-при-ча ми о стран-ци и ка-ко јој је си-ноћ, адво-кат Фи-ла дао име – Стран-ка срп-ског је-дин-ства. Кре-ћу у кам-па-њу, ну-ди ми да уђем у Штаб кам-па-ње, чуо је о ме-ни, а и Ви-цан ме хва-ли.

Ка-жем – до-бро, ја бих да раз-ми-слим, ка-ква је по-ну-да... Он уста-не. На-рав-но, раз-у-ме он то. Из-ва-ди пи-штољ и ста-ви га на сто.

– Имаш пет ми-ну-та да раз-ми-слиш!

Поч-нем да се гу-шим од сме-ха, ви-дим и ње-му се очи сме-ју, а око-ли-на мр-тва озбиљ-на.

Ка-жем: „Не тре-ба ми пет ми-ну-та, ар-гу-мен-ти су вр-ло убе-дљи-ви!”

Ску-пи он пи-штољ са сто-ла, и ис-ци-ти-ра ре-че-ни-цу из „Ку-ма”.

– Дао сам му по-ну-ду ко-ју ни-је мо-гао да од-би-је.

Спре-ма-мо осни-вач-ки кон-грес, пи-шем Ар-ка-ну го-вор, ра-дим чи-та-ву ноћ. Он-да ви-дим, док га Ар-кан чи-та на-глас, да то ни-је то. Не ле-же мо-је ре-чи у ње-го-вим усти-ма. Поч-нем да пре-пра-вљам, као сце-на-рио пре-ма глав-ном глум-цу. С на-ма и Ми-ка Алек-сић, ре-ди-тељ, да-нас управ-ник јед-ног по-зо-ри-шта. Ра-ди-мо чи-тав дан. От-ку-ца-мо го-вор без ин-тер-пунк-ци-је, круп-ним сло-ви-ма, под-ву-че-мо на-гла-ше-на ме-ста, те-ра-мо га да ве-жба чи-та-ње. Ја опет по-пра-вљам текст, уно-сим ње-го-ве син-таг-ме...

Кон-грес у „Ин-тер-кон-ти-нен-та-лу”, са-ла пу-на ко око, поч-не Жељ-ко, ја слу-шам из по-след-њег ре-да, све као по ло-ју. И кад да по-гле-да у пу-бли-ку, и кад да за-ста-не, и кад да на-пра-ви апла-уз... Ево, сад ће... и плъу-сну апла-уз, па још је-дан... И ту Жељ-ко, по-не-сен, оста-ви онај текст и поч-не да не-што им-про-ви-зу-је из гла-ве, не мо-же да се се-ти, кре-не у не-ку де-ма-го-шку фра-зу. Иза-ђем из са-ле, не мо-гу то да слу-шам. Сто-јим на-сло-њен на стуб, у са-ли ова-ци-је, гра-ја, из-ла-зи Жељ-ко у ма-си, са-мо што га на ру-ка-ма не но-се, по-љуп-ци, че-сти-та-ња, гу-жва пре-пла-ви хол. Ја не при-ла-зим. Љут. Ако то та-ко иде, не-ћу ви-ше да ра-дим. А она гу-жва се по-кре-ну, рас-тво-ри се, иде Жељ-ко пре-ма ме-ни, при-ла-зи, љу-би ме, и шап-не, да ни-ко не чу-је: „Из-ви-ни, мај-сто-ре, за-је-бо сам ти го-вор!” И од-не-се га ма-са.

Сни-ма-мо спот. Жељ-ко на-шмин-кан (сву-да смо во-ди-ли шмин-кер-ку). Ре-флек-то-ри упа-ље-ни. Иде-мо што јед-но-став-ни-је – са-мо тре-ба да ка-же у ка-ме-ру:

– Ве-ру-јем у Бо-га и Ср-би-ју!

Са до-дат-ком:

– У мир и бу-дућ-ност на-ше де-це!

Ми-ка га вра-ћа пет пу-та. Про-на-ђе-мо ин-то-на-ци-ју. Сни-ма се...
– Ве-ру-јем у Бо-га и Ср-би-ју, у... бу-дућ-ност!

Ни-је, иде-мо опет. На-ре-дим да се на-пи-ше иди-от, др-же ве-ли-ки кар-тон иза ка-ме-ре, сло-ва као длан.

– Ве-ру-јем у Бо-га и... ама, шта др-жиш тај кар-тон, зар сам ја иди-от, да не мо-гу да за-пам-тим јед-ну ре-че-ни-цу!

Скло-ни-мо кар-тон.

– Ве-ру-јем у Бо-га и Ср-би-ју, и... иде-мо из по-чет-ка – па ме-ни, ко-ман-дант-ски:

– А, Бо-га-вац, те-би је ово сме-шно!

Ја се сме-јем, сме-је се и он, сме-ју се сви.

– Знаш, из-гле-да да ја ни-сам баш за тај твој мир!

Тад ви-ди-мо, Ми-ка, ин-ге-ни-о-зно, ни-је ис-кљу-чио ка-ме-ру. Пу-сти-мо цео сни-мак. „Ја из-гле-да ни-сам за тај твој мир!" Фе-но-ме-нал-но. И да-нас жа-лим што, због па-мет-ња-ко-ви-ћа из Стран-ке, ни-смо пу-сти-ли тај спот.

И са-да, кад све то из-гле-да да-ле-ко, кад се Жељ-ко срео са сво-јом суд-би-ном, се-ћам се ње-го-вог де-чач-ког сме-ха и увре-ди ме кад уз ње-го-во име про-чи-там ре-чи ганг-стер, кри-ми-на-лац, уби-ца. Ви-ше од го-ди-ну да-на био сам му бли-зу, пу-то-вао с њим, до-ла-зио му у ку-ћу, а ви-део са-мо јед-ну кри-ми-нал-ну епи-зо-ду. Зво-ни те-ле-фон у Стран-ци.

– Код нас је ва-ша ци-стер-на са наф-том. До-не-си-те три-де-сет хи-ља-да ма-ра-ка!

Уз-бу-на! Ле-ги-ја и еки-па уле-ћу у ци-по-ве. За по-ла са-та за уши до-во-де три клин-ца. Иша-ма-ра-ју их, клин-ци све при-зна-ју, фи-ни де-ча-ци, сту-ден-ти, ово им је пр-ви по-сао. Па – пра-во на Ар-ка-на!

Жељ-ко им ка-же:

– Оста-ви-те се кри-ми-на-ла, кад сте та-кви бак-су-зи!

Они му обе-ћа-ју, као та-ти. Пу-сте их. Жељ-ко смрк-нут, ни-шта не го-во-ри. Тек да не-што ка-жем: „Ре-ке-ти-ран краљ ре-ке-та."

Ле-де-но ме од-ме-ри.

– Те-би је и ово виц! Па да, ни-су те-би хте-ли да от-му ци-стер-ну, не-го ме-ни!

То је је-ди-ни пут кад је са-свим за-та-јио ње-гов сми-сао за ху-мор.

Кад је но-вац био у пи-та-њу, ни-шта му ни-је би-ло сме-шно.

Кам-па-ња је би-ла као ве-ли-ки, пу-ту-ју-ћи цир-кус... Свад-ба ор-га-ни-зо-ва-на као вој-ни ма-не-ври мо-то-ри-зо-ва-них тру-па – за чи-тав дан, на ре-ла-ци-ји Бе-о-град–Жи-то-ра-ђа–Бе-о-град, ка-сни-ли смо са-мо се-дам ми-ну-та!... Не знам ка-ко о то-ме да пи-шем, ако поч-нем где ћу се за-у-ста-ви-ти? Лу-ди, до-га-ђа-ји, да-ни, но-ћи. Шта из-дво-ји-ти? Тру-дим се да све то ста-вим у јед-ну ре-че-ни-цу, и је-ди-но што ми па-да на па-мет је: „Ја-ха-ли смо с Ар-ка-ном.”

СЕРП-СКЕ, АЛИ ОБР-НУ-ТО

Оти-шао сам из Стран-ке срп-ског је-дин-ства. Дао остав-ку у „Ду-ги”.

Ми-ле Кор-дић ме до-ве-де у „Екс-прес”, да бу-дем шеф ре-пор-тер-ске гру-пе. Али, то ни-сам ра-дио ни је-дан је-ди-ни дан. Као, при-вре-ме-но, да по-мог-нем Кар-лу Ми-ни-ћу да на-пра-ви ре-ви-јал-ни лист. Пр-во се звао „Плус”, па он-да, без об-ја-шње-ња, Жи-ка Ми-но-вић се се-тио, про-ме-ни име у „Пулс” (или је би-ло обр-ну-то, пој-ма не-мам). Кар-ло је ва-жио за ти-ра-жног ма-хе-ра, ње-го-ва ТВ Ре-ви-ја, са чу-до-твор-ном сли-ком бе-лог ма-га, Чу-ма-ка, од ко-је, ако се ста-ви у сак-си-ју, цве-ће бр-же ра-сте.

Док се хла-ди-ло пи-во, и пе-ша-ци у мо-јој ша-хов-ској пар-ти-ји са Ршу-мом гра-би-ли пре-ма осмом ре-ду, да се пре-тво-ре у да-ме, оде лист у про-паст.

Жи-ка Ми-но-вић ме гур-не да бу-дем глав-ни уред-ник „Де-ма". Шта је то? **ДЕМ**? Де-мо-крат-ски ма-га-зин? Озна-ка за не-мач-ку мар-ку. Ма, не, „Де-тек-тив-ски ма-га-зин". О. К., зо-ви-те ме 007.

Има-ли смо при-сто-јан ти-раж. И при-стој-но су нас уга-си-ли. По-слао их Х. Д. А. да нас исе-ле, лист је уки-нут!

По-сле по-кре-нем „Срп-ско на-сле-ђе". По-ста-нем глав-ни уред-ник „Гла-са не-де-ље"... А по-сле бом-бар-до-ва-ња, еми-гри-рам за Под-го-ри-цу, да уре-ђу-јем „Глас Цр-но-гор-ца".

„Јеж", АШ, „Зум", „Ре-ла-ци-је", „Ре-пор-тер", „Спек-тар", „Рат-не но-ви-не", „Ду-га", „По-ли-ти-кин Свет", „Пулс", „Плус", „Глас не-де-ље", „Срп-ско је-дин-ство", „Срп-ско на-сле-ђе", „Еуро-глас", „Срп-ски Ре-пор-тер", ДЕМ, „Ли-ни-ја", „Глас Цр-но-гор-ца"... А мо-жда сам не-што и пре-ско-чио.

Ве-тар но-си ки-шу о про-зор, је-ди-ни ко-ји но-ћас све-тли у Вир-па-за-ру. Ако ве-тар ста-не пред зо-ру, са је-зе-ра ће од-јек-ну-ти хор жа-ба. Бу-љим у црм-нич-ки мрак, и пла-ни-не, цр-ње од но-ћи. Шта сам тра-жио у жи-во-ту, и зар сам у ову за-бит до-шао, са на-дом да ћу то ов-де на-ћи? Кап сло-бо-де? Лош од-го-вор, имам ли пра-во на још два по-ку-ша-ја?

А због ово-га што но-ћас пи-шем, не-где, у не-кој шу-ми, би-ће обо-ре-на то-по-ла ко-ја је ра-сла три де-це-ни-је.

Са-вет мла-дом но-ви-на-ру: „За-пи-тај се, по-не-кад, вре-де ли ре-до-ви ко-је пи-шеш, да због њих бу-де обо-ре-на јед-на то-по-ла?"

Чо-ве-ку Ко-ји је Пе-вао по-сле Ра-та, би-ло је жао... „Жао ми ко-ња”.

А ме-ни, жао ми је, жао ми је шу-ма. <

(Пр-ва вер-зи-ја овог тек-ста об-ја-вље-на је у ма-га-зи-ну „Про-фил”, Бе-о-град, број 28, из 2000. го-ди-не. Ре-дак-ци-ја и опре-ма ове вер-зи-је тек-ста: НА-ЦИ-ЈА ПРЕС)

ПРЕД-СТА-ВЉЕ-НА КЊИ-ГА ЗО-РА-НА БО-ГАВ-ЦА

Неучујна звона

Књига, свеодок о три века геноцида над Србима, о силовању једне цивилизације, о насиљу над хришћанским културним наслеђем Косова и Метохије, о хришћанском каракатеру српско-косовског мита, о сукобу хришћанства и ислама

БЕ-О-ГРАД, 29. ок-то-бар 2006 (СИ-НА) – Ка-пи-тал-ни збор-ник до-ку-ме-на-та, пре-бо-гат ар-хив срп-ске пат-ње, исто-риј-ска чи-тан-ка, по-е-тич-ни ро-ман, бри-љант-но илу-стро-ва-ни ал-ма-нах хри-шћан-ског на-сле-ђа, ве-ли-ка дра-ма јед-ног на-ро-да ко-ја све-до-чи о ње-го-вом про-цва-ту, успо-ну, мо-ћи, па-ду и пат-ња-ма. Књи-га све-док о три ве-ка ге-но-ци-да над Ср-би-ма, о си-ло-ва-њу јед-не ци-ви-ли-за-ци-је, о на-си-љу над хри-шћан-ским кул-тур-ним на-сле-ђем Ко-со-ва и Ме-то-хи-је, о хри-шћан-ском ка-рак-те-ру срп-ско-ко-сов-ског ми-та, о су-ко-бу хри-шћан-ства и исла-ма, о...

Ово би био нај-кра-ће све-ден са-др-жај је-дин-стве-не књи-ге Зо-ра-на Бо-гав-ца „Не-чуј-на зво-на” – хри-шћан-ско на-сле-ђе Ко-сме-та” (из-да-вач „Прин-цип Бо-нарт Прес”, Бе-о-град 2006). Књи-га је на-пи-са-на дво-је-зич-но, срп-ски и ен-гле-ски, ка-ко ре-че њен из-да-вач, да је чи-та све-ко-ли-ки свет и спо-зна-је не-спо-зна-ту исти-ну.

Зо-ран Бо-га-вац, но-ви-нар, уред-ник, пу-бли-ци-ста. На ду-бо-ком вре-лу чо-ве-ко-љу-бља на-па-јао је огром-ну ства-ра-лач-ку сна-гу свог ума и ду-ха. Знао је и осе-ћао да сво-ју љу-бав мо-же по-ка-зи-ва-ти са-мо де-ли-ма. И по-ка-зао је. Оста-вио је де-ло, за-ве-шта-ње свог жи-во-та, ко-је је за-вр-шио са-мо два да-на пре но што је, не на-пу-шта-ју-ћи нас, оти-шао у веч-ност. Ка-ко ре-че па-три-јарх Па-вле: „Ре-чи бла-ге, а до-ка-зи ја-ки”.

О зна-ча-ју и зна-че-њу Бо-гав-че-вог жи-вот-ног де-ла „Не-чуј-на зво-на”, на ово-го-ди-шњем Бе-о-град-ском сај-му књи-га, у пре-пу-ној Са-ли „Се-ле-ниј”, го-во-ри-ли су ми-тро-по-лит цр-но-гор-ско-при-мор-ски Ам-фи-ло-хи-је Ра-до-вић, по-зна-ти но-ви-на-ри Дра-ган Вла-хо-вић и Вје-ко-слав Ра-до-вић, и уред-ник књи-ге Ми-шо Ву-јо-вић.

– Зо-ран Бо-га-вац оста-вио је на-ма и свом ро-ду из-у-зет-но зна-чај-но де-ло не-про-ла-зне вред-но-сти. У ства-ра-њу овог де-ла ко-ри-стио је ве-о-ма му-дро исто-риј-ску за-о-став-шти-ну ду-хов-них и све-тов-них пи-са-ца, пу-бли-ци-ста, на-уч-ни-ка и но-ви-на-ра. Пре-би-ра-ју-ћи по њи-хо-вим де-ли-ма зр-но по зр-но, мр-ви-цу по мр-ви-цу, ис-пре-дао је сво-ју при-чу, сво-је ви-ђе-ње ви-ше-ве-ков-ног ста-ња срп-ског на-ро-да и ње-го-ве те-ри-то-ри-је, пре-ци-зни-је ре-че-но, ње-го-ву ка-та-кли-зму. У овој књи-зи мно-го је по-да-та-ка зна-них и још ви-ше не-зна-них, утка-них у реч, спо-је-них у ми-сао ко-ја има свој по-че-так, сре-ди-ну и крај – ис-та-као је Дра-ган Вла-хо-вић, до-дав-ши да се та-ко ду-бо-ко на-пи-са-на ми-сао ла-га-но чи-та и пам-ти.

- Иза по-е-тич-ног на-сло-ва „Не-чуј-на зво-на” скри-ва се огро-ман рад, труд, зна-ње, али и Зо-ра-но-ва љу-бав за све оно о че-му пи-ше. Ова књи-га је, пре све-га, све-док су-ро-ве исти-не о Ко-со-ву и Ме-то-хи-ји о ко-јој се ве-о-ма сра-чу-на-то и ма-ни-пу-ла-тив-но мно-го шта пре-ћут-ку-је. Књи-гу би, пре све-га, тре-ба-ло пре-ве-сти на све бит-не свет-ске је-зи-ке, ка-ко би исти-на о *не-чуј-ним зво-ни-ма* гро-мо-гла-сно од-зво-ни-ла у уши-ма свет-ске јав-но-сти, а пре све-га свет-ских моћ-ни-ка ко-ји од-лу-чу-ју о суд-би-ни Ко-со-ва – ре-као је Вје-ко-слав Ра-до-вић.

– Ова књи-га „Не-чуј-на зво-на” је пу-на сна-ге, упра-во за-то што је уте-ме-ље-на, не на вер-бал-ној при-чи, већ на исто-риј-ској ствар-но-сти. Све је у њој до-каз: и све-до-чан-ство, и сли-ка, и ље-то-пис, и исто-риј-ски за-пис, и за-пи-си из ње-го-вог ис-ку-ства, и за-пи-си ту-ђи-на о Ко-со-ву и Ме-то-хи-ји, и опис исто-риј-ских до-га-ђа-ја. Од свих књи-га ко-је су на-пи-са-не у по-сљед-ње вре-ме иза-зва-не ко-сов-ским рас-пе-ћем, иако су све зна-чај-не и дра-го-це-не, чи-ни ми се да је књи-га Зо-ра-на Бо-гав-ца, иако не-дав-но об-ја-вље-на, већ за-у-зе-ла по-себ-но ме-сто, ис-та-као је Ам-фи-ло-хи-је Ра-до-вић. – „Не-чуј-на зво-на” је књи-га не са-мо ре-чи-та сли-ка, већ исто-вре-ме-но и сли-ко-ви-та реч. Зо-ран Бо-га-вац оства-рио је сво-је жи-вот-но опре-де-ље-ње – за-вр-шио је спи-са-тељ-ски чин. И док се по-кри-ва оно-стра-ном тај-ном и не-чуј-но-шћу, ње-го-ва зво-на гро-мо-ви-то ће од-зва-ња-ти у на-шим ср-ци-ма и у на-шој ду-ши, бу-де-ћи сво-јом ти-хо-шћу, али и сво-јом сна-гом, успа-ва-не са-вје-сти. И дај, Бо-же, да про-бу-де са-вјест моћ-ни-ка у чи-јим је ру-ка-ма суд-би-на Ко-со-ва и Ме-то-хи-је – ка-зао је Ам-фи-ло-хи-је Ра-до-вић. **<**

Сла□ва Зе□че□вић

ЗА-КО-ПА-НА ЗВО-НА

„Ле-па су, баш су ле-па та зво-на са под-гор-ја ме-то-хиј-ског. А ка-кав им је звук био – ра-до-сно ви-сок и клик-тав, од оних што ти-ши-ну ла-ко про-би-ја али се у њој бр-зо га-си, или ста-мен и ду-бок, од оних ко-ји се још ду-го ко-жом чу-ју, кад зву-ци за-мук-ну – то ни-кад не-ће-мо са-зна-ти. Не-ће ни-кад за-зво-ни-ти Ро-до-по-ва зво-на. Мо-жда то ни-је са-мо за-то што не-ма зво-на без зво-ни-ка? Мо-жда зе-мља узме са-хра-ње-ном зво-ну звук, на не-ки тај-ни на-чин, мо-жда га упи-је, мо-жда зву-ци под зе-мљом тру-ле? А мо-жда су са оне дру-ге стра-не све-га, та-мо где су веч-ност и тра-ја-ње, све вре-ме, ве-ко-ви-ма зво-ни-ла Ро-до-по-ва зво-на. Мо-жда и да-нас зво-не, не-ким Ср-би-ма, од нас до-стој-ни-јим? Слух смо за та ме-то-хиј-ска зво-на из-гу-би-ли.”

Зоран Богавац